

ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 12.

V Ljubljani, dne 26. marca 1927.

Leto I.

Dr. Fran Ilešič:

Poljak Nikolaj Kopernik, astronom, ki je »zemljo zganił«.

Bilo je takrat, ko so narodi, stanujoči ob morjih, začeli iskati nove zemlje. Kolumb je v Genovi sanjal o deželi dišav in zlata. Šel je odkrivat Vzhodno Indijo, odkril pa je Ameriko (1492).

Takrat je v poljskem Krakovu v zvezde gledal, sonce spremljal, ali na zemlji stal astronomije in matematike slušatelj, Nikolaj Kopernik.

Mogla se je v Krakovu razgibati duša dvajsetletnega Nikolaja. Univerza je bila ena izmed prvih v srednji Evropi; cvele so na njej posebno matematične in astronomske študije. Mesto je bilo prestolnica poljske države, najmočnejše države v Evropi. Sultan Bajazit je baš l. 1492 poslal sijajno poslanstvo na dvor poljskega kralja, tako, kakršnega dotlej še Krakov ni videl; črni možje so na 12 velblodih prinesli darove iz jutrovih dežel. Ob istem času se je tam mudil poslanik beneške signorije, da pridobi Poljsko za boj proti Turkom.

Ali še čudnejše so bile stvari, ki so se dogajale na nebu. Še si niso ljudje oddahnili od strahu, ki ga je v januarju 1491 povzročil komet in kmalu nato solčni mrk, kar so se 26. dec. 1491 Krakovčanom pokazala opoldne tri solnca, v začetku sledečega leta zopet komet, glasnik smrti kraljeve, ki je prišla kmalu nato. Skrbno so krakovski astronomi 10. okt. 1493 opazovali solčni mrk; leto dni pozneje je zopet sonce mrknilo, luna pa celo dvakrat... Meščanom se je v strahu gubila fantazija, astronomi so se zamislili, teologi so dvignili glas. Pa luna je popolnoma mrknila na sam Veliki petek, dne 21. marca (1494), na dan, ko je luč premagala temo, na dan smrti Kristusove..., čisto tako, kakor je luna mrknila v uri Izveličarjeve smrti na Golgoti. A 9. julija je sonce dobilo svetel krožnik okoli sebe.*

V tistih letih je Kopernik na krakovski univerzi poslušal Vojteha iz Brudzeva, znamenitega astronoma, a 50 let pozneje je izdal astronomsko delo, ki je popolnoma izpremenilo mišljenje o soncu in zemlji.

Nikolaj Kopernik se je rodil dne 19. februarja 1473 v Torunju kot sin trgovca, nekdanj krakovskega, potem torunjskega meščana. Če se voziš iz Varšave na zapad v Poznanj ali na severni zapad v Gdanjsk, prideš — po 7 urni vožnji s potniškim vlakom — skozi Torunj. Ob Visli leži mesto, kakor Varšava sama; na desni obali reke je mesto, kolodvor na levi. Če nočeš dalje okoli čez most, pa se prepelji na ladji! Pred seboj boš gledal temnordeče zidove mesta, ki so ga — prej slovansko naselbino — utrdili nemški križarji v bojih s Poljsko, in ki je bilo trdnjava, dokler je ta del Poljske pripadal Prusom. Mesto ni posebno veliko (morda kakor Maribor), a prijetno. Sredi Starega mesta na trgu stoji spomenik onega, ki e nanj Torunj ponosen, spomenik Nikolaja Kopernika.

Rodbina njegovega očeta in matere je prvotno bila iz Šlezije, te prastare piastovske zemlje (t. j. tu so vladali knezi iz poljske dinastije Piastov), ki je v 14. in 15. stoletju bila še čisto poljska, posebno po vaseh in manjših mestih. Nemci so si, kakor več drugih znamenitih ljudi, lastili tudi Kopernika in še nedavno je neki berlinski univerzitetni profesor priredil film o »čudežih vseмира«, ki je na njem Kopernik figuriral kot »nemški kanonik«; na žalost se je ta film prikazoval celo v Zagrebu, a nadejamo se, da z »nemškim kanonikom« ne pride dalje po Jugoslaviji. Vemo, da se je Kopernik sam na univerzi v Padovi v Italiji vpisal v »natio Polonica« ter so ga tovariši imenovali »Mazura« (tako se etnografski imenujejo Poljaki okoli Varšave). Vobče se je čutil vse življenje zvestega sina Poljske.

Še v Krakovu je študent Kopernik opazil, da se v logičnem sklepanju doterdanje astronomije, ki je trditev, da se sonce giblje, a zemlja stoji (kakor se zares zdi našim očem), marsikaj ne ujema. Nadaljnje študije in opazovanja so ga potrdila v njegovih dvomih.

Iz Krakova je Kopernik 1495 odšel v Italijo. Italijanske univerze so takrat mikale Poljake, posebno pa univerza v Padovi. V Bologni je mladi Poljak študiral pravo, poleg njega pa tudi drago

* Po publikaciji »Ziemia«, št. 2 (Varšava 1923).

mu astronomijo; v Rimu je nekaj časa celo predaval matematiko, potem pa je — preko Ferrare — prešel na univerzo v Padovi, kjer se je osobito zanimal za grški jezik. Tudi medicina je bila njegov študij.

Med tem je bil postal kanonik varmijski. Bil je komaj 25 let star, ko je dobil kanonikat; to za one čase ni nič nenavadnega. Koperniku je njegov ujec, ki je bil škof varmijski, pridobil kanoniški položaj, zato da bi nadopolni mladi učenjak mogel brezskrbno živeti za svojo znanost. Varmija se imenuje del današnje Vzhodne Pruske (torej vzhodno od ustja Visle); katoliški škofje te dežele so bili skoro suvereni v svoji škofiji. Ko se je Kopernik vrnil iz Italije in je njegov ujec, škof umrl, se je astronom stalno naselil v Fromburgu (Frauenburgu), mestecu ob Baltškem morju, kjer je kapitula imela svoj sedež. Nekaj časa je za kapitulo upravljal njena posestva v Olštinu ter kot upravnik odbijal oborožene napade nemških križarjev.

Kjerkoli pa je Kopernik hodil in kar koli je delal, povsod in v vsem je gledal ves veliki svet. Ali se res giblje sonce?, ali res zemlja stoji? Trideset let pred smrtjo je bil za njega odgovor na to vprašanje jasen in samo eden, ali le njegovi prijatelji so ga poznali; zadrževal je pri sebi veliko resnico, ne verjamem da zato, ker ni hotel svetosti vreči med otrobe »svinjam«, nego pač zato, ker je čutil, da njegova istina izzove revolucijo. Vendar pa se je po l. 1530 govorilo o nečuvenih mislih poljskega astronoma v Vittembergu in Bazeli in v Rimu, dokler se končno sedemdesetletni Kopernik ni odločil, da natisne »De revolutionibus orbium caelestium libros sex« (O obratih nebeških teles, knjig šest). Knjiga se je tiskala v Nürnbergu; ko je prvi izvod tiskane knjige prispel v Varmijo, je njen avtor ležal že na smrtni postelji. Umrl je Kopernik 24. maja 1543. Pred smrtjo je imel neprijetno korespondenco o istosti svojega dela. Nürnberški predikant Osiander je namesto Kopernikovega predgovora knjigi podtaknil svoj predgovor, drugačen nego je bil Kopernikov. Osiander je tu proti intencijam avtorjev in proti izrecnemu protestu njegovemu predstavil vso stvar kot golo hipotezo. To goljufijo je razkril prvi Kepler (nazivajoč Osiandrov predgovor »stultissimam praefationem«), a avtograf Kopernikov se je

našel šele sredi 19. stoletja v biblioteki grofa Nastica v Pragi.

Kopernikovo delo je pomenilo duševno revolucijo. Dasi so že v grško latinški starodavnosti poedinci izrazili drugačne misli, je vendar do Kopernika splošno vladal Ptolomejev nauk kakor astronomska biblija: »Zemlja stoji, solnce se giblje«, nauk, ki se je tako lepo ujemal s tem, kar vidijo naše oči. Ta nauk je Kopernik ovrgel ter namesto njega postavil in dokazal novega: Solnce se je ustavilo, zemlja se je začela gibati. Dočim je dotlej zemlja veljala za središče sveta, ki se okoli njega vrti vse ostalo (»geocentrični sistem«), je postala zemlja sedaj planet, nekako nesamostalno telo, tako rekoč podrejeno solncu. S tem se je Kopernik postavil v opozicijo proti starodavnosti in proti vsemu svojemu veku. Kaka je morala biti ta astronomska revolucija, bomo razumeli, ako pomislimo, da je Aristoteles, ta zakonodajalec znanosti v srednjem veku, zatrjeval, da je zemlja simbol stalnosti in neizpremenljivosti, da je nefilozofsko, glupo in smešno, zemlji pripisovati kakšno gibanje... In zares, ko je delo izšlo, so bili jako redki, ki so razumeli in priznavali velikost odkritja, a mnogo jih je bilo, pismoukov, peripatetikov, pravnikov in teologov, posebno augsburških protestantov, ki so hoteli z logiko ovreči heliocentrično stališče Kopernikovo (heliosolnce kot centrum sveta), njega samega pa osmešiti z ironijo in sarkazmom. Še za Kopernikovega življenja je neki »baccalaureus« predstavil Kopernika kot osla, vpreženega v voz, ki ga vodi vrag — in publika je ploskala. V Nürnbergu so kovali novce, ki so na njih smešili Kopernika. In Luther sam ga je v Trinkspruhu imenoval »einen Narren«, češ, »der Narr will die ganze Kunst Astronomiae umkehren. Aber wie die h. Schrift anzeigt, so hiess Jesua die Sonne still stehen und nicht das Erdreich.«

Kopernikov nauk ni pomenil samo revolucije v teoretičnem svetovnem nazoru, nego je v svojih konsekvencah zadel v občo človeško občutljivost in v ponos »sina zemlje«; nastala so vprašanja, kakor: Torej ni človek oni del stvarstva, ki ga je Bog kot svojo sliko postavil na zemljo, v središče sveta? Zakaj bi bil Bog postavil Adama in Evo na ta mali planet, ki je samo spremljevalec velikega solnca? itd. Čutila se je

nevarnost za dogme ter je zato Kopernik veljal za norca ali za opasnega novotarja. Kdo naj bi bil tako nespameten, da bi verjel stvari, čisto nasprotne temu, kar tako jasno kažejo oči, ta čudovita zrcalca sveta?

In vendar je proti vitezu zmagala Kopernikova istina.

Bili so to posebni časi. Ljudje so zemljo osvajali in nebo. Naši kmetje, ki so si želeli »stare pravde«, so videli več sonce. Kopernik pa je gledal le eno sonce, sonce resnice in z njim se je začel nov vek.

Kopernik je bil eden izmed tistih ljudi, ki so kakor Dante ali Leonardo da

Vinci s svojim genijem obsegali najrazličnejša polja znanosti in tudi umetnosti: razen astronomije je gojil matematiko, tehniko, geografijo, bavil se s kronologijo, študiral medicino, bil doktor prava, poglobljajal se v probleme ekonomije in denarja, z ljubeznijo čital staroklasične pesnike, prevajal iz grščine v latinščino, zlagal latinske pesmi in slikal... — vse življenje pa je bil zvest svoji poljski domovini.

Njegove spomenike ugledaš v Torunju in v Varšavi in na pr. v cerkvi sv. Križa v Krakovu ter v univerzitetni biblioteki istotam.

J. G.

Jugosloveni v Vladivostoku.

Slovo jugoslovenskih pr ostovoljcev od Rusije.

Sredi maja l. 1920. smo na postaji Pograničnaja stopili zopet na rusko ozemlje. Se nekaj sto kilometrov nas je ločilo od Vladivostoka. Več kot dve leti je bilo to mesto naš smoter, predmet našega hrepenenja. V Vladivostoku se nam je odpiral svet na vse strani; šele tam bi lahko rekli, da se začne naša dolga pot v domovino.

Mimo prijaznega ruskega mesta Nikolsk Usurijska (30.000 prebivalcev)

smo prispeli na postajališče Kiparisovo (kiparis = cipresa), ki pa bi se moralo imenovati Šmarjnično, ker ne vidiš nikjer cipres, pač pa je vsa okolica polna krasnih dehtečih šmarnic, ki cveto poleg spominčic, najrazličnejših orhidej in drugih cvetk, katerim izbornoprija črna, rodovitna prst. Milo podnebje nam je pričalo, da smo bili v bližini morja — Tihega oceana. In res je manjkalo samo še 60 km, pa bi

Pogled na Vladivostok.

se razprostrla oceana daljava pred nami. Morali smo še preiti nizek gorski hrbet.

Ostali smo več dni na omenjeni postaji, zato smo napravili — bilo je

nam prinese varen pristan v domovini, mir in novo, človeka dostojno življenje.

Bil je krasen dan in smo lahko s prostimi očmi razločili na morju mimo

Proslava obletnice revolucije v Vladivostoku.

lepo popoldne koncem maja — pešizlet na sosedne griče. Na vrh smo dospeli po dveurni hoji mimo polj, travnikov in gozdov z bujno floro. Z vrha se nam je odprl krasen razgled na vzhod, na nizko vladivostoško hribovje in ravnino, po kateri pelje železnica, v daljavi pa smo zagledali morje s številnimi polotoki in otoki. Spontano se nam je izvil iz prsi vzklik: Morje! Po njem smo zahrepeneli takoj, ko so nam boljševiki zaprli s fronto zapadno Rusijo in nas tako prisilili, da se podamo v domovino preko Sibirijske in daljnih iztočnih dežel, preko oceanov in morjâ. V oceanu, ki je ležal daleč pred nami, smo videli trdno jamstvo, da nas usoda ne bo več dolgo vodila iz kraja v kraj, navadno pa proč od domovine. S pogledom na to neskončno vodno polje se je zopet obudila v naših dušah slika drage domovine. Samo oni, ki je doživel tak ali podoben položaj, bo razumel naša čustva. Srce nam je prekipevalo in nismo vedeli, ali naj po gorenjsko zavriskamo kakor nekoč vrh planin, ali pa naj utihnemo ob pogledu na morje pred nami, ki naj

ladij in ladjic celo jadrnice, čijih snežnobela jadra so blestela v solncu.

Že iz Kiparisova se je odpravilo več naših prostovoljcev: Primorcev v domovino. Za nje je posredovala italijanska vojna misija, ki je prispela mimo naše in češkoslovaške v Vladivostok. S težkim srcem smo jih spremili in jim prisegli, da mora priti čas, ko jih bomo osvobodili... Nismo mogli verjeti ruskim listom, ki so pisali, da so zasedli Italijani poleg Trsta, Gorice in Reke tudi Idrijo, Postojno in celo Logatec. O, Italija, še se boš zadavila nad tem kosom naše svete zemlje!

V začetku junija smo odrinili naprej proti Vladivostoku. Po malih serpentinah in skozi 1 km dolgi predor smo prispeli na prvo postajo Nadeždinskaja. Odtod smo se peljali ves čas ob morju. Na levi se je dvigalo s hrastovimi gozdovi in bujno floro poraslo hribovje, presekano z ozkimi idiličnimi dolinicami. Marsikdo ne bi mislil, da je v teh krasnih obmorskih krajih vse polno vil in gradičev, ki jih obdajajo razkošni vrtovi. Tu je prebivala v posletnem času premožna gospoda iz Si-

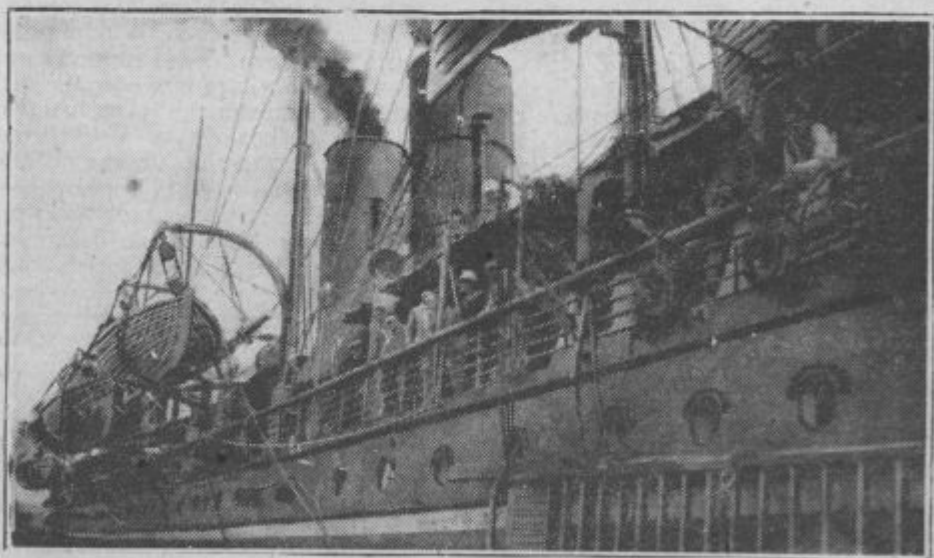
birije in Rusije, zlasti pa meščani iz Vladivostoka. Pa si tudi niso mogli izbrati lepših krajev za letovišča. Pred vilami polje ob obrežne čeri sinje morje; na njegovi obali se hladiš ob vročih poletnih dneh in če se ti zahoče izpremembe in še večjega hladu, kreneš po umetno speljanih stezicah v hrastov gozd, ki pokriva pobočje obrežnih gor. Takrat, ko smo se mi vozili tod, še ni bil čas za letoviščarje: junijski dnevi so radi megleni in deževni, brez solnca, ozračje pa je nasičeno s soparo in vlago. Najlepši čas za letoviščarje je v tem kraju konec avgusta, september in oktober.

Na postaji Vtoraja Rječka, oddaljeni 9 km od Vladivostoka, smo končno zapustili železniške vožve, ki smo se v njih vozili več kot eno leto ter se vselili v vojašnice, ki jih je zgradila bivša carska Rusija za vladivostoško posadko in ki jih je toliko, da tvorijo celo mesto v okolici Vladivostoka. Predstavili smo se tudi naši vojni misiji, ki je prispela 19. januarja 1920. l. v Vladivostok in v kateri so bili: podpolkovnik Žarko Mičić, major Trifunović in intendant Momčilo Milanković. Že koncem decembra 1919. l. je prišel v Vladivostok konzul dr. Purić. Zbralo se nas je v Vladivostoku okrog

Največja in najbližja skrb, ki smo jo imeli pred sabo, je bilo vprašanje, kako bo z ladjo, ki nas je imela prepeljati čez ocean. Mrzlično smo se prijavljali za ta trenutek, spravljali puške in ves ostali inventar v velike, močne zaboje, prtljago pa v kovčge, ki so morali imeti določeno obliko in naslov lastnika. Naš «Ameriški striček» mter Bixby nam je uredil v vojašnici klub, kjer nam je predvajal ob večerih lepe ameriške filme, da bi nam tako krajšal čas. Pogosto nam je postal stregel tudi s kakaom, slaščicami, cigaretami in drugim drobižem, ki smo ga po tolikem času sprejemali hvaležnega srca.

Dne 26. junija je odplula pod poveljstvom kapitana Božića prva ladja «Kildanor Castle» s približno 1400 našimi prostovoljci, vendar pa je bilo med njimi zgolj 150 mož bivšega I. jugoslovenskega polka Matije Gubca. Ostali smo morali čakati na drugo ladjo, ki je imela prispeti v najkrajšem času v Vladivostok. Sprijaznili smo se tudi s tem, saj smo bili zadnji tudi med umikom pred boljševiki.

Izkoristili smo to pavzo in si ogledali Vladivostok z vsemi njegovimi zanimivostmi. Mesto in okoliške vojašnice so bile polne japonskega vojaštva, ki

Po vkrcanju na parnik.

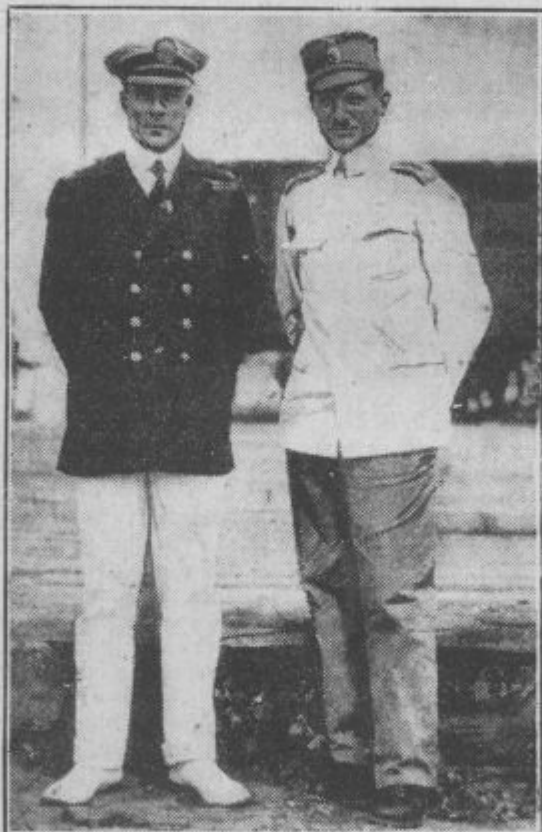
3000 Jugoslovenov. Naše čete so dobile skupno ime: «Odred Srbov, Hrvatov in Slovencev v Vladivostoku».

je takrat gospodovalo na vsem ozemlju do Čite. Japonci so nam bili jako naklonjeni, in so prihajali k nam v

goste, vendar pa si kljub vsej prijaznosti niso mogli pridobiti naših simpatij, ker smo videli v njih izkoriščevalce Rusije, krokarje, ki so se vrgli na dozdevni kadaver. Vsi bližnji holmi okoli Vladivostoka so bili močno utrjeni; tod pa so se zdaj šopirili Japonci, ki so se polastili teh trdnjav brez vsakršnega boja. Ko pa smo si ogledovali mesto, njegova пристanišča in utrdbe, nam ni hotelo za nobeno ceno

jo najvažnejšo postojanko na Daljnem vzhodu.

Za časa našega bivanja v Vladivostoku je prevladovala ondi japonska in ameriška valuta, v veljavi pa je bil tudi ruski denar, ki ga je izdala vlada Vzhodne Okrajine, obsegajoče primorske kraje prejšnjega Daljnega vzhoda. Vlada Vzhodne Okrajine ni bila ne monarhistična, in ne boljševiška; menda je bila še najbližja prejšnji vladi

Poveljnik »Himalaje« s prostovoljcem Slovencem dr. Plessom.

v glavo, da bi bila slovanska Rusija te kraje za vedno izgubila. Pred 86. leti je šele postala gospodarica Daljnega vzhoda. Pričela je z vso vnemo graditi mesto Vladivostok in ga utrjevati, zlasti še, odkar je izgubila v nesrečni rusko-japonski vojni Port Artur. Če ne bi bilo onkraj morja ameriške in angleške zavisti, bi se bilo nemara Japoncem posrečilo, da bi se tu zasidrali za nedogledno dobo. Ali japonski načrti so se izjalovili in obnovljena Rusija zopet varuje Vladivostok kot svo-

Kerenskega. Rusko vojaštvo pa je bilo tu brez moči. Okoli glavnega пристanišča v Vladivostoku, kjer pristajajo tudi ladje največje tonaže in ki se imenuje zbog svojega bogastva Zolotoj rog, pelje do 5 km dolga, najlepša vladivostoška cesta Svetlanskaja ulica. Ima cestno železnico in po nji vrvi pravo pravcato velikomestno življenje. Samo mesto leži na pobočju in se dviga amfiteatralno okrog Zlatega roga. Drugače pa se razteza Vladivostok po polotoku Muravjev-Amurski, ki je

dolg 30 km in ga obdajata na zahodu Amurski, na vzhodu pa Usurijski zaliv. Na koncu polotoka je otok Ruski poleg drugih manjših otočičev, ki varujejo luko pred viharji. Mesto ima mimo mnogih drugih učnih zavodov tudi političniški zavod, Orientalski institut filozofske fakultete za proučevanje vzhodnih jezikov ter od l. 1918. pravno fakulteto. Trgovina je v ruskih in japonskih rokah, branjevci pa so Kitajci. V mestu izhaja pet velikih dnevnikov mimo številnih drugih listov in revij. Vladivostok se naglo razvija. Šteje s predmestji (Prva in Druga Rječka) vred nad 150.000 prebivalcev, ki so večinoma Rusi.

Daši leži Vladivostok 2.5° južneje Benetk, je podotno podnebje dokaj ostro. Pozimi razsaja včas ob 25—30° mraza suh severo-vzhodni veter, ki vpliva zelo škodljivo na zdravje prebivalstva, zlasti še tujcev, ki se še niso aklimatizirali. Pomlad je deževna, meglena in dokaj hladna, medtem ko v poletnem času pritisne vročina do 30° nad ničlo. Mi, ki smo morali ostati v Vladivostoku do konca julija, smo pričakali začetek najlepše dobe, ki nastopi koncem julija. Dnevi so bili kratki, polni solnca, noči pa jasne in prijetne. Čudovit je bil pogled na morje ob luninem svitu. Ker je bilo zelo vroče, smo se pridno kopali v morju; ali preveč prijetno to ni bilo zbog morskih psov in številnih meduz ali morskih klobukov. Meduze so sluzaste, svetlovišnjeve, oziroma rdečkaste, gobam podobne živali, ki se pomikajo s pomočjo neštetihi nožic, oziroma z valovanjem široke, dežniku podobne glave. Ako se meduza dotakne človeškega telesa, čuti človek neke vrste opekline, ki utegnejo biti smrtonosne.

Zadnjega julija je prispela v Vladivostok dolgo zaželenja ladja, ki je bila določena za našo repatriacijo. Bila je angleška ladja »Himalaja«, zgrajena pred 30 leti kot največji parnik na svetu. Znova je vzklopelo življenje po naših vojašnicah in stanovanjih; avtomobili in vozovi so prevažali iz Druge Rječke v pristanišče večje in manjše zaboje, ki so jih veselo natovarjali naši vojaki na ladjo. Električna dvigala so spravljala vso to ropotijo v ladjin obsežni trebuh. Do tretjega avgusta je bilo vkrcavanje gotovo. Vladivostoški dnevniki so prinesli tisto jutro poslovilne članke, in popoldne se je zbrala v pristanišču velika množica mešča-

nov, ki so se hoteli posloviti od bratov Jugoslovenov. Ta pozornost nas je prijetno presenetila, tembolj, ker smo videli na lastne oči, kako prazno je bilo pristanišče, ko so odhajale ladje s Čehoslovaki. Radi so nas imeli monarhisti, ki so v velikem številu prihajali iz Moskve, Petrograda, Odeše in drugih mest. Videli so pač v nas sinove kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, naslednice slavne in pri Rusih toli priljubljene Srbije. Spoštovali pa so nas tudi levičarski življi, ker se nismo nikoli vtikali v ruske notranje zadeve in smo bili prijazni nasproti slehernemu ruskemu državljanu. Poslovili pa so se tudi posamezniki, ki so našli v naših vrstah marsikakega znanca, saj smo živeli šest let v ruski družbi.

Z našo ladjo je potovalo tudi več članov višje ruske aristokracije, med njimi kneginja Volkonskaja; pozornost je vzbujal znani atlet Zaikin. Ni manjkalo tudi Rusinj, žen naših prostovoljcev. Tudi 130 Čehoslovakov je našlo prostora na ladji. V ostalem pa smo imeli Slovenci veliko večino.

Na krovu ladje je opravil ruski patrijarh molitve za srečno pot in se v prisrčnih besedah poslovil od nas, želeč, da bi ostali Jugosloveni in Rusi tudi v bodoče združeni z bratskimi in prijateljskimi vezmi. Ruska mornariška godba je zaigrala »Bože pravde«, naša na krovu pod kapelnikom Neffatom pa »Lepo našo domovino« in »Hej, Slovani«. Ladijski stroji so se zavrteli, sirena je zapiskala za odhod in že se je pričela skoraj neopaženo pomikati kolosalna »Himalaja« proč od pristanišča. Zaplapolali so tisočeri robci na krovu in v pristanišču, zagrmeli »Hurra« in »Živijo« klici z obeh strani. Kakor navadno ob takih prilikah, ni manjkalo tudi solz.

Na ladji so plapolale zavezniške zastave, na samem vrhu pa jugoslovenska trobojnica. Stroj so bobneli vedno silneje, ladja se je oddaljevala od obrežja, množica je krilila z robci, s klobuki in rokami. Za nami je bil Vladivostok, ki se je belil v večerni zarji na svojem amfiteatralnem pobočju, ob desnici in leviči pa so se vrstili otoki, rototoki, gole skale. Vzkliki slovesa, ki so še pred minutami pretresali ozračje, so utihnili, množica se nam je skrila izpred oči, obdalo nas je vse naokrog mirno, temačno morje. Ladja je orala valove in ostavljala za sabo

razburkano, široko vodno pot v obliki zvezde repatice. Kmalu je zagnil mrak vso brezkončno gladino morja, na obzorju za nami so se brisali zadnji deli kopna, kakor bi se drug za drugim potapljali v mrak in vodo... Za

nami si bila, Rusija, sveta in ljubljena matuška, za nami spomini, najlepši, pa tudi težki, pred nami in v naših srcih pa — domovina, ki nam je ni mogel nihče več iztrgati, ki smo jo čakali s hrepenečimi srci kakor nevesto.

Prve ljubljanske „novice“.

Knezi, posvetni in cerkveni, mesta in republike, kmalu tudi večje trgovske hiše so v srednjem veku vzdrževale živahno medsebojno korespondenco. Pošiljali so drug drugemu poročila o vseh novih dogodkih, bodisi vojnih ali političnih, bodisi gospodarskih, pa tudi novice drugačne vrste, o potresih, viharjih, prirodnih pojavih, celo o znanstvenih najdbah. Prav tako o konferencah, disputacijah, kongresih. Verjetno je, da je obstojala takšna obširna korespondenca med Dunajem, Gradcem, Ljubljano in Trstom, v reformacijski dobi med Ljubljano, Tbingo, Metliko, Reko, med Reko, Senjem in Benetkami, Splita z Bologno, Dubrovnikom s Padovo in Rimom. Še je nade, da se kaj takšne naše korespondence skriva po nepreiskanih arhivih. Nürnberg in Curih sta pa bila nekakšna južnonemška in srednjeevropska centra korespondence, ki se je razpredala med glavnimi trgovskimi centri srednjega veka. Kmalu se je razvil poleg posebnih centrov te korespondence, nekakšnih novičarskih clearing houses, tudi poseben stan korespondentov novičarjev, in izgleda, da so prvi novičarji bili Benečani in Genovezi.

Novice, katere so takšni korespondenti zbirali, so kratki kronistični referati, posneti po raznih virih, bodisi po pripovedovanju ali privatnih pismih potnikov ali vojakov (Amerigo Vespucci, Marco Polo, Christobal Colon, Fernando Cortez, — da omenim samo nekatere najbolj znane!), ali poročila poslanikov (Herberstein o Rusiji), ali duhovnikov, pevcev, graditeljev (paläo Taš Mahal v Agri, najlepšo zgradbo sveta, je zgradil Evropec!) Poročalo se je pa o vsem, — prav kakor v današnjih novicah, v novinah.

Lahi so torej verjetno prvi »novinarji«, oni so najpreje in najbolj sistematično zbirali in razpošiljali svoje avvisi, nouvelles, gazette, Beneška vlada je prva organizirala v modernem smislu izvestiteljsko službo, in že v prvi tret-

jini XV. veka je beneška Desetorica ukazala, da se zbero vsa poročila, ki jih pošiljajo poslaniki, konzuli in vojskovodje ter administrativni uradniki republike in pa kapetani, trgovci, menjalci, agenti in ogleduhi, in da se tako zbrani material izpisuje v cirkularne depeše in razpošlje vsem zunanjim zastopnikom republike.

Po istem vzorcu se je novičarstvo razvilo v Franciji, južni Nemčiji, Spaniji in na Češkem. Ko so se te novice še pričele tiskati, je krog odjemalcev zrasel, postal je nedoločen, tik na to je avtor postal anonimen: Vsakdo se je vedno mogel obrniti na vse. Ustvarjena je bila moderna publiciteta, rojene so bile moderne novine v današnjem smislu.

Zunanja oblika je ostala še stara, tisk je bil le komodnejše nadomestilo pisave. Prve novine so še poldrugo stoletje imele zunanjo obliko novic, kakor so izgledale prvotne z roko pisane, v pismih pošiljane novice. Le da se je pojavilo neoroj novih imen: Novice, novine, novosti, pisma, izvestja, poročila, obvestila, — če bi bila slovenska. Tako so jim pa rekli: Avvisi, fogli d' avvisi, gazette, relazione, vera relatione, perfetta, veridica, gioconda favella (po tem vzorcu: »Razgovor ugodni naroda slovinskoga«), frc.: discours, récit, memorable, nouvelle, courrier, journal, hebdomadaire, postillon, mercure. Nemci so rekli Relation, Mär, Nachricht, Beschreibung, Umständliche Nachricht, Wahrhafte nachdenkliche eigentliche erschreckliche Beschreibung, Wunderbarliche und erbärmliche Zeitung, so geschehen ist anno Domini itd. »Zeitung« se je zlasti obdržala na jugu Nemčije, v bavarskih in avstrijskih deželah, in beseda, prvotno točno to, kar pravijo »novice«, je kmalu dobila pomen današnjih »novin«. (»Časnik«, »časnikar« itd. je poznejši nesmiseln dobeseden prevod, in sicer mesto

— Zeitschrift, kar pa pomeni zopet nekaj drugega, namreč revijo, Zeitung se po slovenski reče le novine ali novice, kar je istovetno. Vsak drugačen navadni izraz je stvarno nesmiseln, jezikovno pa grd germanizem.)

landre na Montmartru. Lasti si pa prvenstvo tudi Nemci, in — še drugi narodi. V zgodovinske podrobnosti se na tem mestu ne moremo spuščati.

Novinstvo v stari Ljubljani ni bilo posebno sijajno zastopano. Avstrija je

Neuwe Zeytung.

Ein Warhafftige vnd erschrockliche Neuwe zeytung / Wie der Türck ist den 28. tag Marcy/ für die Statt Medlinae gezogen/vnd eingenommen hat/ Wie er alda zwey Tausent Menschen umbbracht vnd wegfgeführt hat, vnd wie er dars nach den zwölfften tag Aprilis von den Windischen vnd Krapadischn Bawren/mit zwölff Tausent Mann geschlagen ist worden/ etc.

Anno. M. D. LXXVIII.

Prva ljubljanska »novica« iz leta 1578.

Prve periodične novine, s stalnim naslovom, so kasnejše. Ordinarii avvisa Johanni Caroli Augsburgiae 1609 so še »avvisa« ali »Zeitungen« starega tipa. Prve novine so pač listi, katere je 1631 pričel izdajati Téophraste Renaudot, pariška »Gazzette«, ki je tiskal à l'enseigne du Grand Coq v Rue de Ca-

dušila. Bolje je bilo preje, ko je bil car daleko, in Ljubljana še veliko glavno mesto bogate province. Takrat je bilo pri nas mnogo življenja. Še pred tiskarjem Ivana Mandeljca so kurzirali pri nas »zeytungen«, tiskane novice, letaki, — tiskani zumaji. Kje, ne vemo. Prvi slovenski tiskar že tudi izdaja v Ljubljani

takšne letake z novicami. Prva znana takšna «novica» Mandeljčeva je iz leta 1578., Neuwe Zeytung, Ein Warhaftige and erschrockliche, kako je Turčin 28. marca prišel pred Metliko in jo zavzel, ter 2000 ljudi pobil ali odpeljal, in kako so potem Turčina 12. aprila slovenski in hrvatski kmetje z 12.000 možmi pobili. Poročilo je dodan lesorez, ki kaže obzidano Metliko, z mnogimi stolpi, in dve četi v hudi borbi. Na polju dva topa, že zelo moderna. To je najstarejša «novica» v Jugoslaviji, iz tiskarne reformacije, Ivana Mandeljca, in teh novic eksistira na celem svetu le dva edina izvoda. Eden je v ljubljanskem muzeju, drugi pa v mestni biblioteki v Curichu. Tja je prišel, ker je Curich bil, kakor München in Augsburg, središče za izmenjavo novic Milan — Francija, —

Dunaj — zapadna Nemčija in smo mi gravitirali v ta prometni kompleks.

Tudi druge takšne Mandeljčeve novice se tičejo Turkov: Geschichte und Sig des freudenreichen Türkhischen Niderlag 1578 (novica o bitki pod Drešnikom 21/5 1578) in tretje Mandeljčeve novice iz l. 1579, Zeytung Türkische gewliche, wie Baijacidis ... den XVIII. Nouembris dieses 1578 Jars ein... Pancket und Gastung gehalten. Unikum te novice se nahaja v Münchenu.

Pozneje smo dobili namesto teh «cajteng» že «Wochentliche Ordinari und Extraordinari Zeitungen von Wienn und unterschiedlichen Orten. — Mayrove novice, in 1796 Vodnikove «Irbharke Novice», Nodierov Télégraphie Officiel in zopet nemške in končno Bleiweisove Novice, Narod, Slovenca, Jutro.

MAC.

A. M.:

Po Franciji in Belgiji.

1.

Preko Italije. — Po rhônski dolini k Lemanskemu jezeru. — Na švicarsko-francoski meji. — Proti Parizu.

V poletje, prve dni avgusta. Brzovlak drvi iz Trsta mimo Benetk in skozi Milan proti Švici. Enolična gorenje-italska pokrajina s koruzo, trto in murvo, pa travniki; Gardsko jezero se je samo za spoznanje pokazalo v mraku, nato pa je vse zunaj zakrila noč.

Od Milana naprej se vozimo prav dobro. V vlaku je ljudi zelo malo; po dva in dva v kupeju, tudi v tretjem razredu je zelo komodno.

Vse spi. Iz ponočne vožnje ostane v spominu samo Domodossola, obmejna postaja, kjer stojimo dalje časa. Italijanska mejna kontrola, policijska in carinska, obe enako elegantni, opravi svoj posel nenavadno uljudno; ničesar ne pogleda, samo povpraša, mehanično zdrda vprašalne formule od potnika do potnika, koliko lir in če morda odnašamo s seboj kake antikvitete. Vidi se, da nočejo motiti potnikov v spanju.

Malo pozneje pridejo švicarski uradniki in se predstavijo v treh jezikih; tudi tu je kontrola samo formalna. Zelo komodna je zadeva s švicarskim vizumom; ni se ti treba poprej prav nič brigati zanj; obmejni policijski uradnik pritisne v potni list vizum švicarske republike kar v vlaku, brez vsakršne

pristojbine; vse je opravljeno v par minutah. Seveda velja to le za tranzitni vizum.

Brž nato zavozimo v simplonski predor. V noči pa se skoro ne opazi, da se vozimo skozi najdaljši tunel na svetu. Nikakega dima ni seveda, zrak normalen in prijeten, dasi okna niso bila dobro zaprta.

Potem se ustavimo prvič šele v Brigu. Prvi jutranji mrak še ne dovoljuje mnogo pogleda po pokrajini, ležeči sredi med najvišjimi in največjimi planinami Švice. Stojimo precej časa na postaji, ki je zelo prazna; dva, trije železničarji se pokažejo v motnem svitu postajnih svetilk; vidijo se široki, svetli obrazi, ki ne morejo utajiti nemškega pokolenja; vidi se jasno, da smo že prešli etnografsko mejo.

Simplonski predor je v neposredni bližini važne narodnostne meje, kjer se stika ozemlje treh velikih evropskih narodov. Južni vhod v simplonski predor je še v italijanskem etnografskem ozemlju, severni vhod pri Brigu je že v nemškem teritoriju. Brig stoji že v dolini gornje Rhône, ki je v najgornjšem delu še nemška; Nemci segajo po dolini navzdol do mesteca Sierrea Si-

ders in so naseljeni po stranskih gorskih dolinah tja v ogromno gorsko skupino Monte Rosa in Mont Cervin (Matterhorn); nemške naselbine so celo na južni strani Monte Rosa že na teritoriju Italije: na pr. okrog Gressoney.

Rhonska dolina ima od Sierrea Siders navzdol francosko prebivalstvo; tu smo na robu kompaktnega francoskega narodnega ozemlja. Ali Francozi segajo še daleč na teritorij italijanske države; vse porečje gorske reke Dore Baltea, ki jo obdajajo visoke stene gora Mont Blanc, Mont Cervin, Monte Rosa in Gran Paradiso, je poseljeno s Francozi, ki segajo prav do jugovzhodnega vznožja Alp v bližino mesta Ivrea. Po uradni statistiki je bilo l. 1920. v Italiji 85.000 Francozov. Vidi se tudi tu, kakor pri nas na Balkanu, da je razvodje le redkokdaj tudi narodnostna meja, in da narodom gorovja niso neprehodna meja, marveč radi posebnega planinskega gospodarstva prirodna pot za širjenje.

Od Briga malo dalje se je zdaniло popolnoma in dolina Rhône se je pokazala pred nami. Najbolj sem se razveselil nasprotja dolgočasni italijanski enoličnosti: po italijanski ravnini sama koruza, trava in trta z murvami, tu, v Valais (Wallis), je zopet na njivah živahno kot pri nas; tu je vse pomešano, žito raznih vrst, fižol, krompir, korenje itd. Človeku je prijetno kakor da je zadičalo po gorenjski pokrajini.

Sicer pa dolina gorenje Rhône ni posebno poseljena; razmeroma veliko je drevja in grmovja; lepo se prezentirajo vitki visoki jagnjedi, ki jih je po dolini, posebno v bližini vode obilo.

Lepa vožnja to, v avgustovo jutro po rhonski dolini proti Lemanskemu jezeru. Ponoči je bil očitno dež; megle se ovijajo vrhov, se trgajo in zopet sprijemajo; bele snežne lise gledajo izpod in iznad megle, vmes mrke gole stene. Vse je videti prenapojeno z vodo; tu, tam grmi slap v dolino; šuma ni slišati, samo beli prameni se odražajo krepko na temnem ozadju gorskih sten.

Na vsej dolgi progi od Briga do jezera se brzovlak ni ustavil niti enkrat niti v Martigny. Bližina jezera se je napovedovala, ko se je dolina razmaknila in so gore ostale v ozadju. In potem se je na levi nanadoma odprlo jezero samo, prelepo, čudovito Lémansko ali Ženevsko jezero.

Čudovito jezero. Vse v človeku obstane sredi tolike lepote. Jutro je mirno in čisto po nočni nevihti, voda mirna, široka, veličastna; niti najrahljši dih je ne skafi. Vlak teče tik nad vodo, tako, da se vidi jo prelepi vrtovi, ki se vrstijo med vilami in hoteli ob obali brez presledka, vmes vinogradi, vse v neki eksotični izbranosti, kakor da je človek izven sveta. Stezice vmes, čiste in bele, kakor da so samo za sprehode v mesečini. Tam spodaj je obala izbočena v obliki majhnega polotočka in na njem stoji gradič, pravi srednjeveški gradič. Morda je samo imitacija, ali čudovito je tam. Edini trdi ton v tej neskončno mehki pokrajini so planine, ki gledajo z belimi snežnimi vrhovi, deloma še ovitimi z meglami, iz ozadja z one strani jezera. To je skupina Mont Blanca, ki je v čistem jutranjem zraku videti povsem blizu; v nepremični, mlečnosvetli ploskvi jezera odseva tako živo, kakor da odsev ni manj resničen od onega resničnega tam zgoraj.

Montreux-Oberland, prva večja postaja. Tu se ti razkrije na mah, kaj so naši letoviški kraji z Bledom vred v primeri s svetovnimi središči tujkega prometa. Hotelov in vil, kakor jih n. pr. na Bledu našteješ dva, tri, pa še morda pet, deset, je tu — koliko? Ne veš štečila; vsa obala brez presledka je v njih. In kakor da se vrsta sploh ne prekine; od Montreuxa do Lausanne, malo je presledkov, kjer ni vil in hotelov. Zares, vsa obala en sam prekrasen vrt. Tu je Jacobsen pričel pisati Nielsa; ni si izbral nápak. Clarens; tu je Niels Lyhne pokopal svojo mater. Vevey... in naposled Lausanne, mesto hotelov. Ni čuda, da so si diplomati te kraje izbrali za svoje konference in prav tako tudi ni čuda, da se na njih problemi nikdar ne rešijo do popolnega zaključka.

V Lausanne je velika postaja, kjer stoji vlakov obilo. Čudno je gledati te švicarske kolodvore; nad njimi je vse v mrežah in lokomotive, s čudnimi romboedri nad seboj, so pripete na mrežah kakor lutke v otroškem gledališču. Na lausanneskem peronu je zelo živahno; zgodaj dopoldne je, ko odhaja in prihaja največ vlakov. Tu diha življenje velikega sveta; parkrat gor in dol po peronu, pa čuješ tako rekoč vse evropske jezike. Največ je seveda najkrepkejše svetovne valute; nele Nemci, tudi Francozi so morali to leto mimo

Švice in v švicarskih letoviščih so na dnevnem redu razgovori o krizi tujškega prometa. Ali ostalo je seveda kljub temu še obilo gostov; kamor pogledaš, ljudje s prtljago, angleške pipe s čepicami največ, pa misses, dolge in suhe, kakor se spodobi po stari tradiciji. Tu je dolga kolona študentov, visokošolci nekje iz Francije z učenimi gospodi profesorji, kolegi so jih spremili na peron in zdaj se poslavljajo temperamentno; tam stroga guvernantka s petimi gojenkami, dva sveta, ki gledata drug drugega z nepremostljivim nerazumevanjem, in vesela publika, ki simpatizira z mlajšo stranko. Ali kar daje značaj lausanneski publiki, so francoski obrazi, ki prevladujejo popolnoma. Lepi, pravilno razporejeni obrazi, povsem raven, ne širok nos, izrazita, a ne premočna in lepo zaokrožena brada, tako, da tvori vse skupaj zelo fin profil. Vrh tega okvir temnih las, temni brki — Francozi se trdovratno upirajo modi brezbrkatosti — treba je priznati, da je to rasa, lepa rasa, ki ima malo variant, in v Lausanne kot v Parizu domala povsem enak tip, prevladujoč absolutno.

Od Lausanne dalje gre proga le malo časa še ob jezeru, — ob jezeru ležeči deli mesta so dobesedno iz samih hotelov, — potem pa zavije vstran proti severu, prelepi pokrajini z nizkimi grički, razmejenimi s prav tako prijaznimi dolinicami, pobočja pregrnjena na gosto in pestro z rumenimi njivami. Železnica gre sprva po razmeroma enakomerno razporejenem svetu, potem pa se prične počasi vzpenjati navzgor. Strmine se večajo, doline ožijo, njive so postale redkejšje, zato pa je tem več gozdov, temnih in širokih, ki zapirajo obzorje. Vozimo se skozi švicarski Jura.

Iz gozdov in prepadov, ovinkov in sotesk, ki jemljejo orientacijo, se polagoma izobliči zopet miren pogled. Pod nami je dosti globoko vrezana dolina, ki je tesna in skalovita kot kanjon; vozimo se po pobočju polagoma navzgor. Strmec je videti majhen, ker vozimo ves čas dosti hitro. Polagoma se odpira pogled na planoto, ki je vrezana vrh pobočja na široko; vasi se pokažejo na njej, njive in travniki in naposled hoteli velikih dimenzij ter vile. V Vallorbe smo, na razvodju med porečjem reke Orbe, ki teče v Neuchâtelско jezero, in porečjem reke Doubs, ki je že pritok

Saône oziroma Rhône. Vrhovi Jure gledajo iz ozadja, pokriti z mračnimi gozdi.

Vallorbe stoji precej stotin metrov nad morjem. To je zadnja švicarska postaja. Zopet pregledovanje potnih listov, toda Švicarji opravijo ta posel zelo brezbrizno. Dama, s katero sva se vozila skupaj iz Milana in ki je govorila ves čas samo francoski, dasi je vedela, da sem iz Ljubljane, je pokazala potni list z rdečimi platnicami. Švicar je pogledal najprej njen potni list, nato pa mojo rdečo knjižico samo od zunaj, zamahnil z *c'est la même chose*, ne da bi jo sploh odprl.

»Blagorodje, potemtakem ste tudi vi iz Jugoslavije?«

»Seveda sem.«

»Lepa reč. Odkod?«

»Iz —«, in imenovala je eno lepih mest naše kraljevine.«

»E, potem pa znate hrvatski?« sem vprašal v mili jugoslovenščini.

»I, seveda. Saj sem Hrvatica.«

Tristo zlodjev! In vso dolgo pot se je dama šla francosčino z menoj, kakor da je to zame tako lahka reč. Malo jo je obšla rdečica ob mojem ogorčenem obrazu, pa le prav malo. Profesorica francosčine je in gre vsake počitnice po svetu.

Nekoliko pozneje pride francoska mejna kontrola. Ta je izdatno natančnejša. Cariniki so pregledali natančno vse kupeje, vso prtljago, vse zavitke in pregledovali tudi pod klopjo in na policah. In eleganca francoskih carinskih in policijskih uradnikov precej zaostaja za prazničnostjo italijanskih.

V Vallorbe neha električni pogon na železnici in zopet se zapreže v vlak parni stroj.

Skozi dva, tri predore se spustimo in v Franciji smo. Pontarlier je prva večja postaja.

Ta najvišji del Jure med Vallorbe in Pontarlierom je močno kraški svet; celo vode ponikalnice so tu. Ob progi se vidi pusta ravnina, na njej tu pa tam močvirje ali celo jezero. Toda polagoma smo se spustili navzdol in se vozimo v vedno lepše pokrajine, v predele Burgundije.

Burgundija, to je prelepa dežela. Sprva griči, še malo višji, potem ravnina, na njej reka, ki teče počasi proti jugu, nato zopet nizki griči, pa ravnina z reko Doubs, Saône itd. Glavna ravnina pa je med Dôle in Dijonom. — To je čudovito lepa pokrajina; vsa je v rjavorumenih njivah, ki se svetijo v

poznodopoldanskem solncu, kakor en sam srečen praznik. Vozimo in vozimo se po njej, a kamor pogledam, samo rumeno žito. Mnogo je že požetega; snopi so zloženi v majhne kupe in se sušijo tamkaj na njivah. Tudi druge njive so vmes, ali žita je največ; zaprem oči, pa mi vse miglja v srečnem rumenem solncu.

Dijon stoji na zaključku ravnine, že pomaknjen na rob gričev, ki prično tu v večjem obsegu; tu so Côte d'or, vinske gorice, središče burgundskega vinogradništva. Za Dijonom zavije proga v skalovito sotesko.

Na potu skozi Burgundijo se je vlak zelo napolnil. Na vsaki postaji so vstopali ljudje, izstopil pa je malokdo, kakor da hiti vse v Pariz. Vse prenapolnjeno, celo hodnik je ves zastavljen. Čudno, da se vozi toliko več dam nego gospodov. Tudi v našem kupeju je postalo tesno, a dobili smo same dame. Dve gospodični sedita v lahkih potnih plaščih; čudim se, da sta tako drobčkani in bledični. — ves prvi čas so se mi zdele Francozinje: sila drobne in slabotne. Eleganca kakor se spodobi; ali ne morem ji pozabiti, eni od njih, da so ji poganjale iz velike bradavice na licu velike, temne kocine in se vile po prozorni beli polti. Z izredno uslužnostjo pripelje družba mimo dve zelo stari gospe in išče za nju prostora; zdi se, da se bosta sesedli, če bi morali stati še par minut. Ali vendar se nihče ne vzdigne, da bi jima napravil prostora; opazil sem to in pozneje še mnogokrat, da v Franciji ni opazovati obilo spoštovanja do starosti; pač pa se prav gotovo takoj dvigne kdo, kakor hitro išče prostora mati z otrokom v naročju. S težavo so vendarle dosegli, da smo se stisnili in da sedita stari gospe stisnjeni vsaka na eni strani. Kmalu sta izvlekli od nekod majhne, zelo debele mašne knjige, kakor so jih imele naše tete pred sedemdesetimi leti in zdaj bereta brez presledka: ves svet kakor da je umrl zanj.

Samo en gospod se je pojavil v našem kupeju. Občudoval sem mu obraz; močni brki, priostrena brada, po znanem francoskem načinu, in dasi vse to že mnogo sivo ali bolj: belo, vendar na glavi še polno las. Najbolj tipičen obraz dostojanstvenega francoskega gospoda, kakor jih poznamo v sto in sto izvodih z znamenitih portretov. Ali gospod se je po večini motal zмай na hodniku.

V soteski za Dijonom sva na hodniku oba ogledovala skale ob progi. »To je izredno trd kamen«, je dejal, »to je sam porfir.« Odkod in kam in tako dalje. »Naši ljudje težko razumejo, če jim poveste, da ste iz Jugoslavije. Ne ločijo Slovencev od Slovanov ali od Slovakov in ne Slovenije od Slavonije. On pozna vse to jako dobro in v podrobnosti. Ljubljana, to je bila poprej Laibach in Celje — Cilli; ve natančno, kake ljudje prebivajo v Slavoniji, kako je v Vojvodini, ve natančno, kaj so bosanski muslimani, pozna vso zgodovino in vsebino makedonskega problema. (Mimogrede: kompliciranost makedonskega problema je bila v Franciji zelo znana; še danes označujejo z nazivom la Macédoine, kadar je kaka zadeva prav zelo zmedena in zapletena, tako da je od vsega po nekaj zraven.) Ve točno kako visoko je razvita civilizacija na Slovenskem, kako na Hrvatskem in kako drugod. Pozna do podrobnosti našo preteklost, se razgovarja na pr. o veleizdajniškem procesu v Zagrebu in Friedjungu, kakor da je govor o Dreyfusu.

Prišel sem na tihem sklepati, da je kak profesionalni specialist za vzhodnoevropske probleme. Pa nisem sodil prav; bil je le podjetnik, ki je pred vojno prepotoval naše kraje, se stalno zanimal za razvoj stvari in mu sledil do danes. Pa ne le južnoslovansko ozioroma balkansko politiko, poznal je prav tako madžarske, rumunske, češke, poliske zadeve, imel v pregledu razvojne faze Rusije; tudi on napoveduje veliko bodočnost Rusiji in veruje demokraciji, parlamentarizmu, ki bo vzbudil in organiziral neizrabljene ruske sile. Socialni problemi se bodo reševali v edukaciji. Je prepričan pacifist; vsakdo mora delati v svojem krogu propagando za pacifizem; govori proti vojni iz globoke notranje ogorčenosti; najbolj ga dela simpatičnega čudovit mir, izdajajoč plemenitost nagibov in kulturo srca.

»Vaše notranje težave me niso iznenadile, nasprotno, pričakoval sem jih. A zdi se mi, da niste še na končnih osnovah. Vašemu kralju resnično spoštovanje; v Franciji ima vaš vladar velik ugled. Vendar le mislim, da bo končni rezultat vašega notranjega razvoja — federalistična republika.«

Nekoliko začudil sem se gospodu, kako pa bi na pr. ločil Srbe od Hrvatov? Na to vprašanje ni dal odgovora.

pač pa je takoj potrdil, da so v tem velike težave, zakaj natančno mu je znano, kje in kako živijo Srbi in Hrvati ter muslimani pomešano na skupnem teritoriju; vse podrobnosti je poznal.

Hrvatica je pristopila in se vmešala v razgovor. Seveda se je takoj potegovala za prvo besedo, saj govori perfektno francoski in to seveda ni treba, da bi se skrivalo. Ona je velik prijatelj Francije, saj je celo naročena na francoski dnevnik, na »ECHO de Paris« namreč. Ali efekti se ni dosegel v zaželeni meri. »Slabo ste izbrali, gospodična. To je najbolj nazadnjaški list, ki zelo malo verno izraža razpoloženje in voljo Francije.« In nato gospod karakterizira po vrsti vodilne pariške dnevnike, hvali najbolj »Journal des Débats«, ta mu je daleč najbolj resen list, ki ne hlasta po buljvarnih senzacijah in prinaša naravnost revijalne stvari. »No, naš list, to pa je 'L'Oeuvre'«. Tega ni več hvalil, to je bil tedaj najbližji njegovim političnim naziranjem. In gospod se je razširil pred menoj v predstavitelja francoske levice.

Dama ima rada epične geste in brž spusti na svetlo ognjevit govor zoper fašizem. Videla je v Benetkah veliko fašistično otroško parado in spoznala na njej, kako fašisti še v mlada srca vcepljajo svoje sovraštvo. Gospod je sila hud nasprotnik fašizma, ki ga smatra za izrodek. Priznava, da je moderni parlamentarizem prinesel mnoge zlorabe in nezdrave pojave, ali napačna je teza, da se je preživel in da ga je treba odstraniti. Ne, demokratični parlamentarizem je in ostane sodobno sredstvo, treba ga je izboljšati in modernizirati. V Franciji se je fašizem sicer pojavil, toda v tako neznatni meri, da francoske fašiste sploh nihče ne jemlje resno.

In razgovor se je pletel dalje; tém ni zmanjkalo. O razlikah med francosko in angleško kolonialno politiko, o alžaskem separatizmu, pa še o vsem mogočem. Gospod se je razvnel zelo živahno proti političnemu udejstvovanju duhovščine, hvalil uredbo v Franciji, da se verski obredi, procesije itd. ne smejo vršiti izven cerkve, ker bi se to smatralo za politično propagando; opravijo naj se v cerkvi, kjer je mesto zanje. Vsakdo more častiti Boga, ako veruje vanj, po svoje. Tako pojmuje Francija svobodo vere in vesti.

Gospod je bil zelo raztresen. Vzel je listek za kosilo v vagonu-restavrantu,

a nakrat, ko smo si po živahnem, dosti dolgem razgovoru malo oddahnili, se je spomnil, da mora prav za prav izstopiti, ne da bi mogel pričakati obed, ker ima opraviti že pred Parizom. In z razmišljenim pogledom je raztrgal listek. Njegova postaja je bila Laroche.

Hodnik se je bil med tem napolnil do zadnega; bilo je v opoldanskih urah in postajalo je dosti vroče. Zunaj vedno enaka ali hkrati vedno enako lepa pokrajina; živo rumene njive, smejoče se v solncu, par svetlih oblakov nad njimi, ob njih svetlomodro nebo, lažje in mehkejše nego naše, povsod obilo žita, deloma požetega, zloženega v kupe, ti kupi rumenega žita čez in čez po valoviti ravnini ostanejo najmočnejši vtis francoske pokrajine, kadar pogledam skozi okno, čez deset minut, čez pol ure, čez dve uri, še vedno rumeni kupi žita. Da, Francija ne taji svojega bogastva. Vmes se pokazujejo vasi, od katerih ostane človeku najbolj v spominu živo rdeča opeka; njih lice pa je tako, da moram premišljevati, ali se vozimo mimo vasi ali trgov ali predmestij večjih mest.

Skozi gnečo na hodniku se je pretrgal uslužbenec wagon-restavrantu in napovedoval, da pričinja tretji obrok obeda. Kosilo v vlaku se servira v treh partijah; prva opravi svoje okrog 11. ure, druga okrog 12. ure ali še pozneje, a tretja po 1 uri. Uslužbenec gre najprej po vagonih in razdeljuje listke; kdor se prikladi za obed, mora povedati, za kateri obrok, ker se dajo za vsakega posebni listki. V tretjem razredu je malo, kdor vzel listek; tu se vozi inteligenca in druga publika, ki očitno ne razpolaga z zadostnim denarjem in pokosi to, kar ima s seboj.

Potovanje do voza z restaurantom gre skozi luksuzne vozove II. in I. razreda. Po tej publikli se človeku res ne more tožiti; sami izpitani obrazi, staro ali mlado moško ali žensko, vse kakor da ima enake obraze, okrogle, rejene, ampak neskončno brezizrazne; nikakih potez ni v njih, nič duševnosti, nikakih osebnosti. Dolgočasijo se, leže, igrajo karte in se znova dolgočasijo. V restaurantu je veljal obed, opulenten, kakor je karakterističen za francosko mizo, s pivom ali steklenico vina, 16 ali 17 frankov, to je bilo približno 24—27 Din.; videlo se je takoj, da je prehrana v Franciji izdatno cenejša nego pri nas.

Zunaj so se pričeli kraji pariške okolice. Prijeten občutek to, zelo prijeten,

v pričakovanju velikega Pariza, kulturne centrale našega globusa. Na polici je še steklenica s chiantijem, za šest lir sem jo iztržil v Trstu, da bi mi bila za družico na potu. Zdaj skupaj pozdravlja Pariz in dobro nama je.

Že se odpira Pariz na široko. Lice, ki ga pokaže do lyonskega kolodvora, pa ni nič posebnega; predmestni deli so to, slični kot v drugih velikih mestih.

Ali na peronu, tam je takoj zašumel pravi Pariz.

Ameriška umetnica Miss Hoffman – prijateljica Jugoslovenov.

**Jugosloveni imamo onstran Atlantskega morja, v mogočni deželi, ki drži danes v svojih rokah vse poglavitne niti svetovnega finančnega gospodarstva, malo vplivnih prijateljev. Tem večjo hvalo smo tedaj dolžni ljudem, ki so v odločilnih dneh razumeli naše težnje in zastavili svoj vpliv, svoje delo in celo*

gmojna sredstva za naše interese. Med prve v tem častnem kolu ameriških prijateljev Jugoslavije spada Miss Malvina Hoffman, ki slovi kot ena najboljših če ni najboljša kiparica Zedinjenih držav ameriških. Miss Malvina Hoffman, ki se mudi do konca marca v Zagrebu, si je pridobila med vojno velikih zaslug

*V pričakovanju
poljuba
(marmor).*

*Model Slovenka Deša
Podgorska v New
Yorku.*

za našo propagandno in pomožno akcijo v Ameriki. Bila je tajnica znamenitega »American Yugoslav Relief Committee«-ja, ki je nabiral med Američani denarnih sredstev v pomoč Jugoslovenom, zlasti Srbom.

Ker je Miss Malvina Hoffman pri nas Slovencih skoraj neznana, menimo, da bomo ustregli naši javnosti, če prinesemo reprodukcije nekaterih njenih umetniških del. Za njeno delo »V pričakovanju poljuba« je bila model Slovenka Deša Podgorska, plesalka v New Yorku.

Ivan Meštrović
(bronasta statua v nadnaravni velikosti).

Radi tega nas bo to delo še posebej zanimalo. Statua »Ivan Meštrović« nam kaže slovitega kiparja v krepki, markantni pozi. Delo je kupil brooklinski muzej v New Yorku. Tretja slika nam kaže rusko plesalko Ano Pavlovo, ki

Ana Pavlova
(voščena maska).

je prav te dni nastopila z ogromnim uspehom v Beogradu. Že ta dela pričajo, kako se Miss Hoffman zanima tudi kot umetnica za slovanski in posebej jugoslovanski svet.

Miss Malvina Hoffman je rodom iz Anglije. Šolala se je pri slovitem mojstru Rodinu v Parizu. Že l. 1911. so dobili njeni »Ruski plesalci« francosko nagrado. Od tistega časa ustvarja neumorno in z velikim uspehom. Postala je članica mnogih umetniških in kulturnih društev ter je prejela številna odlikovanja (med njimi tudi jugoslovensko). Ponovno je modelirala bivšega prezidenta Poljske in znamenitega virtuoza Paderewskega.

Njeni kipi so v prvih muzejih sveta in nje delo se ceni tako v Evropi kakor v Ameriki. Vsekakor nam je v čast, da se ta umetnica šteje k jugoslovenskim pri-

jateljem onstran morja, da spada v krog velikega idealista Wilsona, čigar ime je postalo popularno v zadnji slovenski vasi.

Šestletnica labinske republike.

Kuriozna zgodovina istrskega delavskega upora l. 1921.

(Napisal za »Življenje in svet« član revolucijskega delavskega sveta.)

Znano je, da so se dogajale v Italiji, predno je prevzel fašizem državne vaje, neverjetne reči. V tistih časih se je rodila tudi labinska republika, ki bi jo lahko primerjal, če bi se bila akcija posrečila, z republiko S. Marino.]

Labinsčina je ozemlje na levem bregu reke Raše v Istri. Slovci zlasti zaradi mnogih rudnikov, med katerimi so glavni Krapan, Vines in Strmec.

Iz Krapana vodi čez Stalijs do pristanišča Valpidocchio ob izlivu reke Raše ozkotirna železnica, ki je last rudniškega podjetja. Na Stalijah so rudniške separacije, kjer se čisti premog in velika premogovna skladišča.

Rudniki so bili pred vojno last Trboveljske premogokopne družbe, po vojni pa jih je kupila italijanska družba »Arša« (Raša). Izvzemši nekaj uradništva, so bili zaposleni samo domači delavci, zavedni Hrvatje in mnogo Slovencev.

Radi dobre in močne organizacije in ugodnega gospodarskega stanja je bila Labinsčina po vojni pravcata trdnjava, ki se ji Italijani niso drznili niti približati. Tedanje divjanje fašistov po Istri in v Trstu pa je razkačilo sicer mirne in hrabre rudarje ob Raši in so sklenili, da priskočijo na pomoč svojim rojakom.

Upor labinskih rudarjev.

Osemindvajsetega februarja 1921. je bila kot protest zoper fašistovsko divjanje napovedana splošna stavka. Točno opoldan so rudarji zapustili delo in kakor na vojaško povelje, je bilo na mah mobilizirano rudniško ozemlje. Z vseh strani so prihajali rudarji in domačini na Vines, središče rudarskega ozemlja, kjer se je vršilo protestno zborovanje. Po govorih raznih delavskih zastopnikov je množica, ki je šela več tisoč mož, vkorakala v mesto Labin. Množica je, kajpa dala duška svojemu ogorčenju. »Italijanski dom« je bil takoj opustošen, več karabinjerjev in civilnih Italijanov pa je bilo težko ranjenih.

Takoj nato se je izvolila revolucijska vlada, ki je štela šest članov in predsednika. Vlada je zahtevala izročitev oblasti na vsem rudniškem ozemlju. Prebivalstvo je bilo v vojni pripravljenosti, ker je pričakovalo naslednjega dne velikih dogodkov. Vso noč smo prebili v neprestanem posvetovanju, ker smo sodili, da pride naslednjega dne do glavnega spopada in odločitve.

Iz previdnosti, da bi preprečili prodiranje italijanskih čet, ki bi utegnile prihiteti na pomoč iz Pulja, Pazina in Trsta, smo dali razstreliti mostove čez Rašo. Na vseh glavnih dohodih v rudniško ozemlje so bile položene mine. Nervoznost je rasla od ure do ure, zakaj kocka je bila vržena in pomembno dejanje izvršeno, a nihče ni vedel, kaj prinese prihodnji dan.

Že ob 23. uri ponoči, je vojaški bataljon vojske, ki je bil nastavljen v Labinu, zasedel rudniške objekte v Krapanu in Vinesu. Samo v Strmcu so uporniki odbili neko četo, ki je bila poslana nad nje. Rudarji so se ob pravem času utrdili in so ustavili vojake zunaj revirja. Sporočili so jim tudi, da so tla, ki na njih stoje podminirana. Ako se takoj ne umaknejo, utegnejo zleteti v zrak.

Ko so vojaki spoznali, da se rudarji ne šali, so po kratkem prerekanju pobrali šila in kopita in se umaknili.

lahko razumemo, da je bilo spričo teh dogodkov vse vznemirjeno in po koncu. Zjutraj je uporniška vlada sklenila, da stavi oblastim ultimatum z zahtevom, da vojaštvo tekom dopoldneva zapusti rudniško ozemlje. Hkrati so se izdala povelja, da naj se s silo prepreči vsak dohod novih čet čez Rašo.

Sklepi so bili takoj sporočeni vojaškemu in orožniškemu poveljstvu v Labinu. Po kratkih pogajanjih je prišlo do premirja. Oblasti so sprejele vse naše zahteve in vojaštvo je ob 10. uri dopoldne zapustilo rudniško ozemlje. Zmaga pa še vedno ni bila sigurna, ker

smo pričakovali tekom dneva vojaških ojačenj, zlasti iz Pulja. Zato smo vse dohode čez Rašo utrdili z minami. Ob 10. uri nam je bilo sporočeno iz Barbana, da prihajajo iz Pulja večji vojaški oddelki z oklopnimi avtomobili in stroj-

obrežju ustaviti. Poveljnik vojske se je sila začudil, ko je videl pred seboj pravo pravcato fronto; bržčas je mislil, da je vse skupaj le šala ali brezpomemben dogodek. Sporočili smo mu, da moramo s silo preprečiti vsak vhod na rudniško ozemlje, da imamo v oblasti vso upravo in da smo podminirali celotno ozemlje.

Vojska je kapitulirala pred uporniki.

Presenečena ob taki odločnosti upornikov, sta izjavila poveljnik vojske in podprefekt iz Pazina, da se nista prišla vojskovat, temveč pogajat.

Uporniki smo jima dovolili, da sta prekoračila mejo in se v našem spremstvu napotila v naš glavni stan.

Tekom dneva so prispeli iz Trsta tudi zastopniki rudnikov, nakar so se na Vinesu pričela pogajanja. Uporniki so odločno vztrajali pri svoji zahtevi, da se jim izroči rudniško ozemlje v popolno oblast.

Po dolgem pogajanju so zastopniki oblastev in rudnikov sprejeli vse zahteve rudarskih zastopnikov.

Po pogodbi, ki so jo podpisali zastopniki italijanskih oblasti in lastniki rudnikov na eni strani, zastopniki rudarjev pa na drugi strani, je vsa oblast na rudniškem ozemlju z rudniki in z vsem rudniškim inventarjem vred, kakor tudi z velikimi zalogami premoga na Stalijah prešla v popolno last upornikov.

Po zmagi.

Ko smo dosegli vse, kar smo zahtevali in še več, kakor smo se nadejali, so se jeli duhovi zopet pomirjevati. Morali smo misliti na delo. Drugega dne smo

Ozemlje 'labinske republike'.

nicami. S popolno hladnokrvnostjo smo poslali nasproti dvesto s puškami in bombami oboroženih mož. Okrog 11. ure smo trčili na Raši z vojaštvom. Že zjutraj smo bili razstrelili most čez Rašo, tako, da se je morala vojska na

Pogled na Labin.

prevzeli ves rudniški inventar, železnico in rudniške naprave.

Zopet se je začelo vračati normalno življenje. Tričetrnine delavstva se je vrnilo na delo, ena četrtnina je ostala na straži. Bili smo vsi vojaki, kakor nekoč v Črni gori; zadostoval je pisk sirene in že smo prihiteli oboroženi na domenjeni kraj. S sireno smo si tedaj dajali znamenja za poplah.

Nekega dne smo dobili iz Barbana sporočilo, da prihajajo iz Pulja močni vojaški oddelki, ki nas nameravajo napasti. Brž je bilo alarmirano prebivalstvo mlade »republike« in v dveh urah je bilo že par tisoč mož na meji. Zopet so bile na vseh glavnih dohodih položene mine. Tako pripravljeni smo pričakovali prihoda vojske... Toda — vojaštva ni bilo od nikoder; slednjič se je pokazalo, da je nekdo »republiko« — potegnil. Vzlic temu pa je položaj veleval previdnost in smo radi varnosti pustili mine na vseh prehodih, ki smo jih dali tudi močno zastražiti. Ker smo dobili do rok velike količine dinamita in drugih razstreljivnih snovi nam ni bilo treba varčevati z njimi. Mine smo imeli na električnem vžigalniku, bili pa smo vsak trenutek pripravljeni za boj. Po omenjenem intermezzu se je prebivalstvo zopet malce pomirilo, zlasti ker je naša uprava storila vse, kar se je dalo storiti, da se obnovi povsod mir in red. V naši labinski republiki je vladala največja disciplina in ogromno navdušenje za svobodo. »Svoboda!« »Svoboda!« je vzklikalo naše ljudstvo ob vsaki priliki; tako smo bili vsi prožeti od te čarobne besede, da so nam po prvih uspehih rojevali v glavi še večji načrti. Vsem rojakom svobodo! X

Italijanska oblast se ni prav nič vmešavala v naše zadeve. Šli so tako daleč, da bi nam dopustili celo topove, le na to so pazili, da ne bi hodili oboroženi čez mejo našega ozemlja.

Piscu teh vrstic se je nekoč pripetilo, ko je šel loviti ribe čez raški zaliv, sledeče:

Dal sem napraviti veliko mino. Že navsezgodaj sem se odpeljal z več tovariši na Stalijs, kjer nas je čakala ladja, da bi nas odpeljala na lov. Vprašam ribiča, kje je največ rib? »Čez zaliv morate!« je dejal. — »Dobro,« sem rekel, »pa pojdimo!« Ko smo prišli na določeno mesto, mi je dejal ribič: »Sedaj pa vržimo mino!« Vrgli smo, sledila je močna eksplozija in hkrati velika lovska sreča. Na 200 kv. m so ležale ribe dru-

ga poleg druge, vse omamljene z dinamitom. Naložili smo polno ladjo in se vrnili zadovoljni in veseli v Krapan. Naš bogat lov pa so nam zavidali ljubosumni ribiči. Šli so se pritožiti mornariškemu poveljstvu v Pulj, češ, da labinski republikanci v njihovem kraljevem rajonu mečejo mine ter tako preganjajo in uničujejo ribe. Čez nekaj dni nam je poslalo mornariško poveljstvo ultimatum, v katerem je grozilo z intervencijo vojne mornarice, če bi se bili še enkrat drznili metati mine izven naših meja. Tako smo imeli tedaj »zunanjše politične« skrbi in konflikte.

Glede notranje politike moram reči, da je bila labinska republika urejena popolnoma demokratično. Imela je vlado z naslednjimi resorji: promet, industrija, trgovina, jame, javna dela in socialna skrb. Spričo napetega položaja se je morala vlada vsak dan sestati, tako da ni bilo dneva brez seje. Vsi obrati so mirno poslovali, uprava se je dokaj izboljšala in ljudje so bili zadovoljni z nami in s svojo samostojnostjo.

Konec labinske svobode.

Žal da ta prostost ni trajala dolgo. Vse je mislilo, da bo svoboda večna in da bomo postali drugi S. Marino.

Ali mladi delavski republiki so se že bližale zadnje ure. Največja nevarnost ji je pretila od konsolidacije splošnih razmer v Italiji, ki so postajale od dne do dne boljše. Neposreden udarec pa je zadala naši republiki znana krniška pobuna. Začetkom aprila 1921. je nastal v Krnici radi velikega terorja oster spopad med kmeti in fašisti. Fašisti so se zatekli na orožniško postajo, pobunjeni kmetje pa so jeli streljati iz pušk. Brž je bila mobilizirana cela puljska garnizija, ki se je ojačila še s fašisti. Urno so pohiteli z oklopnimi avtomobili na pomoč blokiranim fašistom v Krnici. Kmetje so podlegli veliki premoči. Več jih je bilo ubitih, veliko ranjenih, več sto pa ujetih.

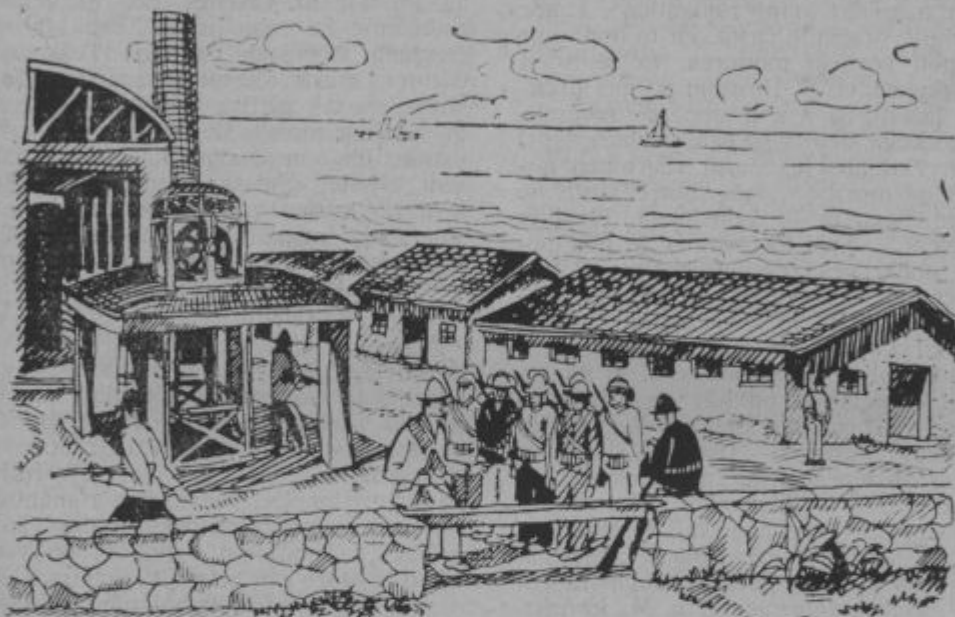
Fašisti so se kruto maščevali: več vasi je bilo do tal požganih. Nekateri kmetje so se umaknili pred vojsko in fašisti na labinsko ozemlje. Italijani so spoznali, da je pri nas pravo osrčje protitalijanske propagande. To jih je napotilo k sklepu, da nas napadejo nepripravljene v trenutku, ko ne bomo pričakovali njihovega sunka.

Na začetku aprila smo morali umakniti mine, ki smo jih bili postavili na razne prehode; pretila je namreč ne-

varnost, da bodo same eksplodirale. Takrat pa ni nihče pomislil, da bi nas utegnili Italijani napasti. Vsi smo se varali z mnenjem, da so nas dejansko že priznali in da smo bili z njimi v rednih odnosih. Mislili smo, da bodo Italijani ostali pri besedi in spoštovali našo samostojnost. Ali Italijani so se prav za prav bali, da bi mi izvršili grožnje in

jišču sta ostala dva mrtva in več ranjenih.

Ko je bilo labinsko ozemlje zasedeno in »republika« zbrisana s sveta, so se pričela divja preganjanja. Voditelji upora, v kolikor se jim ni posrečilo pobegniti, so bili aretirani in odvedeni v rovinjske zapore. Po dolgih preiskavah in velikem terorju so bili aretiranci obso-

Do zob oborožene straže čuvalo vhod v rudniški revir.

spustili v zrak vse rudniške naprave, ako bi nas napadli in nam pokazali svoje pravo obličje.

Bilo je treba čakati koliko časa, da je prišel primeren trenutek ko so nas res lahko presenetili.

Dne 7. aprila dopoldne nas je presenetil koncentričen italijanski napad s kopnega in z morja. Naši rudarji so bili deloma zaposleni, deloma pa so počivali. Maloštevilne straže niso mogle zadržati hude premoči, ki je bila oborožena z vsemi vrstami orožja. Niti v raškem zalivu, niti v Krapanu, ne na Vinesu in ne drugod se ni bilo moglo upreti tolikšni premoči. Samo pri Strmcu se je pojavil resnejši odpor; tu so rudarji ustavili vojsko ter jo sprejeli z bombami in streli iz pušk.

Vojska pa se ni dolgo obotavljala. Izdano je bilo povelje za naskok. Vojaki so napadli rudarje na nož. Bili so v veliki premoči. Po daljšem boju so premagali upornike in jih polovili. Na bo-

jeni na »milostne« kazni od enega do sedem let. Kmalu pa je prišla amnestija in so jih izpustili na prosto.

Tako se je začela pozabljati kratkotrajna labinska republika.

★

V dobi mnogih povojnih prevratov in homatij ni nezanimiva ravnokar opisana revolucija, ki se je o nji še malo poročalo in je širšemu slovenskemu občinstvu docela neznana. Vsekakor pa je bila ta epizoda značilen pojav v življenju našega istrskega ljudstva, ki se je upiralo italijanskemu jarmu, dokler se je moglo. Zato je ne bo pozabila istrska zgodovina, kadar se bo pravično opisovalo trpljenje ondotnih Slovencev in Hrvatov, sinov Velega Jožeta, ki je nagajal Benečanom in ki danes stiska pesti, užaljen v dno srca zbog krivic in nasilja Italijanov.

J. Tomec:

Pomlad na francoskem jugu.

Marseille, koncem februarja.

Meglina Ljubljana je sladko spala, ko je hitel jutranji brzovlak s kopico popotnikov tja na jug. Danes, ko se vozimo po zraku s hitrostjo več sto kilometrov na uro, je potovanje z vlakom nekoliko manj romantično, kakor je bilo v prejšnjih časih. Za to bodi opis te poti povsem moderen, to se pravi filmsko nagel: V Postojni so nas pretipali fašisti, na Krasu smo se razveselili gorkega februarjskega solnca, pri Nabrežini nas je očaral veličasten pogled na morje — naše morje. Čutiš se prerojenega in — žalostnega. Ideal in resnica... Tržaška postaja je bila pušta, polna nesnage in fašistov. Potem zopet morje, Devin, Tržič in odtod naprej furlanska in benečanska ravan. Močvirja, veliko vode, kanalov, prostrana polja, vmes kampanili in na severu venec gora, odkoder je bril leden veter. Noč nas je zajela na lombardski ravnini: Milano — Genova — morje. Okoli Milana še lehe snega, okrog Genove pa rahel dih pomladi. Zlato je bilo jutro na obmejni postaji Ventimiglia, žal, da ni bilo časa za solnce; zopet carina, fašisti in selitev v vozove francoske zasebne železnice P. L. M., ki oskrbuje promet med Parizom in francoskim jugom. Končno vendarle nekoliko več udobnosti in miru! Blažena, nebeška dežela je Riviera! Sami vrtovi, oranže, palmovi gaji. Mimo nas hite Menton, Monte Carlo, Nice, Antibes, Cannes — sami znameniti kraji, kjer v februarju prezimujejo človeške ptice selivke, bogati dolarski principi (kralji kreme za čevlje, žeblijev itd.), angleški trgovci in kolonijalni bogovi, nemški politiki in arrivisti. Solnce je že dokaj gorko; ko bodo izšle te vrstice in bo Ljubljana v dežju, megli, morda celo v snegu — bo na Rivieri pomladanski paradiz: vse v cvetju, vse v razkošnem parfemu...

Tako smo hiteli proti Toulonu. Take lepote ni več, kakor smo jo videli v Côte de azur, ali tudi ta pokrajina je za našega človeka zanimiva: mnogo je vinogradov in olivnih vrtov. Tujci smo venomer pri oknu, strinjamo in občudujemo čare francoskega juga, ali domačinom ni veliko mar za lepoto njihove domovine. Lepe stvari, ki jih preveč poznamo, niso več lepe ali vsaj

tako lepe ne. Neka Francozinja se je leno vzleknila v kot in kadi cigareto za cigareto. Dobra pljuča spričo slabih cigaret...

«Marseille!» kliče sprevodnik, ko se je vlak ustavil. Prva točka je dosežena. Postaja St. Charles leži na veliko začudenje na robu hriba. Treba je po številnih stopnicah navzdol. Težko je v tujem mestu, če nimaš znancev. Tako se moraš učiti z izkušnjami od A do Z. Kdor nima z denarjem nabasanih listnic, jih tem dražje plačuje. Stopil sem v hotel «Suisse» (Švica). Človeku iz naših krajev zazveni iz tega imena solidnost, snaga, red. Razočaranje je bilo precejšnje: snage malo, frankov veliko. Tako sem spoznal, da ni nič s «Švico» v Franciji.

Marseille je najstarejše francosko mesto; že l. 600 pred Kristusom so ga naseljevali podjetni Feničani. Pozneje je bilo glavno mesto Provence, danes pa ima častno ime «kraljica Sredozemskega morja»; slavi kot največje francosko pristanišče. Mesto ima romantično lego: na koncu rhônske doline ležeči hribočki ga obdajajo v podobi podkve. Vhod v staro pristanišče zapirata še danes dve brezpomembni utrdbi, ki se med njima dviga prenosni most (transbordeur), čigar železni stebri segajo kakih 150 m nad morje. V tem pristanišču pristajajo zgolj kabotažne ladje, jadernice in mali parniki; večje ladje imajo nov moderen pristan v tako zvani Joliette. Tu prihaja in odhaja vsak dan 20, 30, da, celo do 50 velikih parnikov, ki dovažajo in odvažajo desetstisoče ton različnega blaga iz francoskih kolonij in iz vsega širokega sveta. Uvoz cereali in industrijskih sirovin je mnogo večji od izvoza izdelanega blaga. V Marseilleu je sedež mogočne industrije najrazličnejših panog: od tvornice pip do ladjedelnice in tovarne letal. Okrog 100 milarn zaposluje več desetstisoč delavcev in delavk. Kajpa, ni občutiti tudi pomanjkanja bank, trgovskih družb in agentur, borz itd. Mesto ima okrog 700.000 prebivalcev, baje približno 200.000 Italijanov. Sicer pa vidiš tukaj zastopnike vseh narodov, vseh polti in njih bastardov.

Kakor je lepa panorama mesta in pristanišča in kakorkoli je v Marseilleu nakopičenega ogromno bogastva, se

popotnik iz osrednje Evrope v marsičem razočara. Nesnage je zelo mnogo in revščino srečaš na vsakem koraku. Ulice so prašne in nečedne; mestna uprava utegne imeti kaj malo smisla za sodobno higijeno in sploh moderno ureditev mest. Čutiš, da je tu res «Midi», južnjaški temperament in okus. Take so tudi hiše in ulice v starih četrtih Marseillea. Hiše se podirajo same od sebe; pogled na ta izpraznjena človeška bivališča, ki se zanje nihče ne zmeni, je nekoliko kuriozen. Sicer pa je prav, da se porušijo, saj so ulice komaj meter široke in pot niti podnevi ni varna. Med okni in okni so napete vrvi, kjer se suši na gorkem solncu perilo. Torej ista slika kot v južnoitalijanskih in sploh italijanskih mestih. V starem delu Marseillea je domena apašev; po nočni napadi so skoraj normalen pojav, zato pa si tujec ne drzne v ta kraj, kjer vladajo čisto drugačni nazori o življenju in imetju.

Najzanimivejša ulica je Cannebière, ki je glavna prometna žila in marseillski korzo. Promet je tu zelo živahen: vidiš vsa vozila, kar jih je v rabi od ponižnih vozičkov preko razkošnih avtomobilov do težkih kamionov. V ostalem pa je malo reda in tudi tu dokaj nesnaga.

Kavarne in gostilne zastopajo tako zvani «bari», ki so posejani zelo na gosto. V Tabacs-Baru dobiš vse pijače

od mleka do najdražjih vin in likerjev, lahko si daš tudi popraviti uro ali osnažiti čevlje. Trgovina na drobno ima nekam bazarski značaj. Blago se ti vsepovsod kriče ponuja, celo pri odprtih trgovinah in po cestnem tlaku. Navmes je, kajpa, veliko pekarn, slaščičarn, sirarn in mesnic, kajti znan je francoski kulinarični čut. Pogrešam pa zlasti dobre pitne vode; vina je namreč več kot res dobre vode. Zdaj, v drugi polovici februarja je tukaj že zadosti gorko — okoli 15° C. Kmalu se bomo lahko kopali v morju.

V zalivu štrli iz morja več otočičev. Med njimi je iz Dumasovega romana «Monte Christo» znan otočič If, ki se danes imenuje «Chateau d'If». Za 4 franke se lahko odpelješ z motornim čolnom na ta otok in če doplačaš 1 frank, lahko napraviš morsko promenade ob obali, ki se imenuje Corniche, kjer leže kopališča in vile marseillskih bogatašev. Chateau d'If je velika skala ali skupina skal, na kateri stoje razvaline zgodovinskega gradu, poznejše ječe, ki so vanjo zapirali upornike in politične spekulante. Razne odlične osebnosti so ječale v teh zoprnih prostorih: Louis Philippe d'Orleans, Mirabeau, Mollard in drugi. Zdaj lazijo tod turisti, cicerone razlaga imena in letnice, v kantini pa se toči vino. In nič več...

N. Urvancev:*

Izumitelj.

- S kom imam čast?
- Fjedor Papuasov. Izumitelj. V nujni zadevi.
- Sedite. Kaj želite?
- Izvedel sem, da ste med pisaci in vas prosim, da mi pomorete. Kako je to, prosim vas: delam in delam, si razbijam glavo za splošni blagor, pa me nihče ne podpira. Kako naj imam veselje za izume, če je taka nevhvaležnost na svetu?
- Kaj pa ste izumili?
- Vse mogoče, kakor je že treba za splošni blagor. Nekateri ljudje bi hoteli zgolj znanstvenih izumov: iznajdi jim mikroskope, zobna kolesa, račun

ske stroje, ki pa jih živ krst ne povoha. Jaz pa prihajam iz globin življenja in sem napovedal neizprosno boj temnim pojavom, ki so vsem na poti.

- Zanimivo.
- Menda, Marsikaj sem izumel; same koristne reči.
- Na primer?
- No, na primer: Koliko je zdaj potepuhov na svetu! Posedajo po mestnih vrtovih, smetarijo s solnčnicami, izzivajo občinstvo. Za take škodljivce sem izumil zaklopne klopi?
- Kako?

— Kar tako, da se bo vsaka klop, ki se nanjo posadi, odprla in bo štrlel iz nje žebelj. Če se bo vsedel enkrat, ne bo poizkusil še drugič. Ali pa krošnjariji: venomer vam postajajo pred

* Sestavek je izšel v leningrajskem dnevniku «Krasnaja Gazeta».

gostilnami in sedajo kar na stopnice. Ponekod namažejo hišniki stopnice s kolomastjo, ali mar je to krošnjarjem. Kaj je capinu do tega, če si umaže hlače. Glejte, izumil sem tako mazilo, da se bo krošnjar prilepil ob stopnice in ne bo mogel vstati. Priti bo moral hišnik ali stražnik, mu sleči hlače in ga odpeljati v luknjo.

— Če pa ne bodo hoteli sesti?

— Tudi na to sem mislil. Če se ne bo vsedel, bo vendar kam postavil svoje blago. Kaj ne? Radi tega bom nastavil na vseh krajih steklenice s tekočino lastnega izuma. Izvrstna reč, smrdi kakor kuga! Če postavi svoj pladenj, bo steklenica počila in bo vsa ulica smrdela. Slabo za krošnjarja, za kaj nihče ne bo kupil smrdljivega blaga. Vrhu tega bo vsak detektiv takoj zasačil krošnjarja; celo policijskega psa mu ne bo treba, ker bo sam zavohal, kje smrdi.

To so malenkosti, ki nimajo posebnega pomena. Nimate li nekoliko bolj potrebnih izumov?

— Bolj potrebnih? Prosim, kolikor hočete.

— Denimo: alkohol. Za pijance sem izmislil tole: Vse gostilne in kleti bodo smele prodati posamezniku 12 steklenic piva, 1 steklenico žganja in nič več. Vse, kar si kupi pijanec povrh, naj bo mešano z ricinovim oljem. Pijanec bo izpraznil in takoj izvajal posledice. To je koristno zdravju in bo odvadilo ljudi popivanja.

— Če pa ne bo hotel piti ricinovega olja?

— Bo pil. Moral bo. Prisilili ga bomo. Sicer pa se pravi pijanec ne brani pijače — izvzemši vodo. Ali pa vzemiva še bolj tehtne reči: vlome, tatvine. Izumil sem tako sredstvo, da bo sleherni pozabil to obrt. Stvar je tajnost, ki vam je ne zaupam. Pred vsako hišo bom nastavil past: vlomilec

bo šel noter, pa se bo ujel. Zlomil si bo nogo ali pa vrat, če bo padel.

— Dobro. Kako pa drugi ljudje: saj se bodo vsi ujeli?

— Ti naj hodijo skozi kuhinjo, po drugih stopnicah.

— Če pa pride tat tudi tja?

— No, potem bomo nastavili past tudi tam, svojim ljudem pa bo gospodinja vrgla motvoz skozi okno.

— In če bo tat zlezal skozi okno?

— Na okno se lahko položi bomba; ta ga bo raztrgala na koščke.

— Če pa zadene v bombo pošten človek?

— Mar mi je! Za splošni blagor se človek lahko žrtvuje. Previdnost bo pač potrebna, ali tat se nam ne sme smiliti, prav mu bodi! Potlej: kaj nameravam z lenuhi?! Za lenuhe imam znanstveni izum, da bodo takoj postali pridni.

— Kako mislite, ali naj se lenoba preganja z znanostjo?

— Lenuh, prosim, hoče vedno iz pisarne ali tovarne, da kadi, klepeče in podobno. Jaz pa izrabim naravne moči. Lenuhu dam na trebuh kos železa, denimo spono okoli pasu. Stroj ali miza pa bo opremljena z znanstvenim elektromagnetom. Lenuh hoče ven, magnet ga vleče nazaj. Čim bolj lenuh besni, tem bolj močnejša postaja eléktrika in ga ne pusti naprej. Lenuh bo lenaril eno uro, dve uri, potem pa se bo naveličal in se poprijel dela. Slednjič ga utegne delo še veseliti. Koristen izum, kaj ne?

— Ali ste ga že poskusili?

— Ne še, v tem je vsa nesreča. Veliko ljudi sem obletal in nikomur ni mar za splošni blagor. Pomagajte vsaj vi. Če mi bodo dovolili vsaj en poizkus bom uganil take reči, da bo še v peklu prevročje. Lepo vas prosim — pomagajte domačemu izumitelju!

Največ neviht na svetu je na otoku Javi, najmanj ali skoraj nič pa v okolici severnega in južnega tečaja.

Največ kratkovidnih ljudi so našli v Nemčiji; dvesto izmed tisoč ljudi mora nositi očala.

Vzhodno morje koristi toliko ali še več, kakor da bi bilo srednje rodovitno polje.

Hektar one površine, ki pride v poštev za ribolov, daje povprečno 250 kg rib na leto.

Čudnega izvora je ime »film«, ki ga ima danes skoraj že vsak človek na ustih. Poteka od anglosaške besede »felmenz«, ki pomeni — kožo na mleku.

Belopolnih ljudi je vsako leto za 5 milijonov več.

VI. Kapus:

Pomlad je prišla . . .

Sredi jeseni je bilo, ko sem zadnjič gledal kljunače, prav takrat, ko se je pripravljala narava k spanju in počitku. Kljub temu, da smo doživeli med letom mnogo razočaranj, je vendar ležalo nekaj izredno težkega v naših dušah; tožilo se nam je za minulimi dnevi. Človek se je skoraj bal glasno govoriti v boleštni lepoti uspavajoče prirode tam, kjer bi danes najraje pel in vriskal in tako izlil svoje hrepenenje po nečem nerazodetem, a v slutnjah neskončno lepem.

Tudi takrat je bilo videti nekaj cvetja; med uvelo, pokoja željno travico je cvetel jesenski podleseček, ki je na prvi pogled dokaj podoben sedanjemu krasitelju ozelenelih travnikov, pomladanskemu žefranu. Nežno čuteče oko pa opazi izredno razliko med tema podobnima stvaricama. Prav tako občutljivo kakor oko je tudi uho. Tisti zvonovi, ki so plakali v jeseni, ko sem zadnjič gledal kljunače, danes veselo vriskajo in bodo najlepše zapeli ob vstajenju Gospodovem na Veliko noč. Kakšna sprememba od takrat, ko ste šli na jug in danes, ko se vračate, ko nas pozdravljate na veselim poletu v vašo pravo domovino!

Lahen pomladanski dežek je porosil prebujajoči se gaj, umil napeto popje dreves in čašice cvetic ter osvežil zelene trate. Med dežjem pa so dahnile tople sapice in razpršile oblake, skozi katere je pokukal kmalu radoveden solnčni žarek, za njim pa še ostali. Osušili so cvetice, izvabili iz zemlje nebroj novih in odprli nekaj popja. V solnčnem sijaju so se zazibali metulji v čisto novih oblekah in hiteli s kosmatimi, debelotrebušnimi čmrlji obirati sladki nektar. Nad potokom, med grbavimi starkami vrbami, ki so spremenile svoje pusto lice in nataknille na dolge roke srebrne mačice, pa rajajo prvi roji drobnih mušic.

Vse stvarstvo se veseli, vse se pripravlja na nekaj izrednega; lahen dih je dahnil skozi vso prirodo veselo novico, da je jutri prvi pomladanski dan, da zakraljuje mlada Vesna, kraljica ljubezni. In ko se je solnce nagnilo in jelo toniti za nebotičnimi gorami, ko so solnčni žarki moleli čez gore zlato rdeče prste, je gozdna šepetalka, drobna taščica zašepetala, kar je ganilo celo zmrzuna, krošnjarja polža, da je pre-

vidno odprl linico pri vratih svoje kočice in radovedno potipal, ali je zunaj že dosti toplo. Ostrmel je, zastala mu je sapa in odprl je vrata na stežaj. Pod leskovim grmom, okrašenim z zlatimi muckami, iz katerih je pršel prah življenja, je sedelo čarobno bitje. Sredi belih zvončkov, zlato obrobljenih kronic, modrih nežic, marijinih suknjic in

mnogih drugih je bila na pol sklonjena mlada Vesna, ki bo jutri sedla na kraljevski prestol. Lahno si je otrla za spane očke, ki so bile lepše kot cvetice, njena zlatolasa glavica pa je bila nagajena na bele grudi, ki so prehajale v rožno popje.

Vesela novica se je bila kmalu razglasila po vsem gaju; vsi gozdni krilatici so ubrali najlepše napeve, vse je žvrgolêlo in pelo.

Radovedna je priskakljala dolgokraka, skokonoga žaba in z debelimi očmi zrla mlado Vesno. Napenjala se je, zakvakala bi bila rada in počastila pomlad, ali ni še mogla, kajti njena široko precepljena usta, ki bodo kvakala v toplih pomladanskih večerih, so še zaprta in nema.

Polagoma so odnehavali pevci in zaslanjali drug za drugim; prihodnje jutro se je bilo treba pripraviti na vse zgodaj in dostojno na veliko, morda največje gozdno slavljenje. Le taščica, ki se je dolgo razgovarjala z mlado kraljično, nocoj ni prišla do pokoja, in pa kos zlatokljun, ki je neprestano pel

in pripovedoval nekaj čudnega in čarobnega. Njegova pesem, polna odsekanih stavkov, prehajajoča iz mirnega pripovedovanja v ostre visoke glasne povdarke, se je slišala kakor čudna, prastara pravljica, ki je pa kljub temu, da se je tako zelo prilagala človeški duši, človek ni mogel razumeti.

Ali slavje se še ni končalo! Iz gostega jelševja se je nekaj dvignilo; na rdeče žarečem večernem nebu sta se prikazala dva kljunača in zaplesala v čast mlade Vesne svoj prekrasni ženitovanjski ples. Dolgokljuna samica je plesala v manjših krožkih, okrog nje pa je rajal v velikih kolobarjih zaljubljeni družabnik, obrnjen proti samici in neprestano kličeč svoj pomladanski, monotoni «feci-feci». Ko pa je njuno visoko razpoloženje pripelo do viška, sta se pogreznili v vijolično temo mehkega pomladanskega večera, v naročje ljubezni...

Dvigali so se še drugi pari in prav tako zaplesali, dokler ni zaspala vsa narava in ugasnil večer.

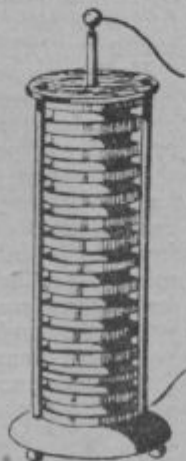
PRIRODA IN TEHNIKA

Stoletnica smrti Aleks. Volte.

Ali poznate to ime? Izgovarjajo ga že v marsikateri slovenski vasi, ki ima električen tok. »Toliko in toliko voltov...« Tudi v ljudskih šolah se uče o njegovih električnih poizkusih. Še več v srednjih šolah. Brez njega ni danes fizike, še manj pa elektrotehnike.

Slika št. 1

Slika št. 2

Pred sto leti je umrl Alessandro Volta. Doba, ki nas loči od njegovega življenja, ni prav za prav dolga, a dolga je pot napredka

v fizikalni vedi, zlasti pa v nje važnem in popularnem poglavju o elektriki.

Kaj je bilo znano o nji pred Voltom? Bore malo. Poznali so nekatere poizkuse in imeli nekatere domneve; l. 1600 je Anglež Gilbert razjasnil razloček med magnetično in električno privlačnostjo. Wall in za njim Američan Franklin sta dokazala, da je blisk električen pojav; dotlej je držal Aristotelov dva tisoč let stari nazor, da nastaja nebeški ogenj zbog užiganja gorljivih plinov.

Leta 1745 se je rodil Alessandro Volta v Comu ob jezeru istega imena, kjer je bila, za rimskih časov zibelka naravoslovca Plinija in njegovega nečaka Plinija mlajšega, avtorja slovitih pisem. Tega leta, ko je Volta ugledal luč sveta, se je med učenjaki vzbudilo novo zanimanje za električne pojave, ker je Kleist iznašel tako zvano »lejdensko steklenico«. Volta se je šolal pri jezuitih v Comu in je v šoli tudi pesnikoval. Kam pa ga je nagibala njegova izredna nadarjenost, priča dejstvo, da je opeval n. pr. Newtonov gravitacijski zakon, snov, ki je bila tiste čase v poeziji kaj nenavadna. Tudi pozneje je pisal pesmi: tako je opeval tretjo ekspedicijo na najvišjo goro v Evropi Mont Blanc (l. 1787). Največ pozornosti pa je vzbudila pesem »De vis attractiva ignis electrici ac phaenomenis inde pendentibus«, kjer je razložil električne pojave. Vsekakor zanimiv pojav: spoznanja o elektriki, ki so se rodila iz poezije...

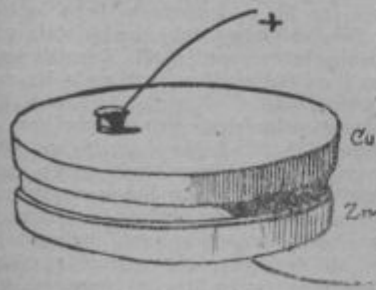
L. 1774 je postal Volta gimnazijski profesor v Comu, l. 1779 pa profesor fizike na

starodavnem vseučilišču v Padovi. Tu je udaril nove temelje vedi o elektriki: ločil jo je od kemije, ki je bila še nedavno alkemija, odkoder ni bila daleč čarovnija. Volta se je sam mnogo pečal s kemično vedo; opazoval je atmosfero, raziskaval rudnine in se trudil, da bi dognal električne odnose med posameznimi kemikalijami. Sestavil je elektrofor, ki je proslavil Volto po vsem svetu. Ob obali Laga Maggiore je odkril uhajajoči plin iz vlažne zemlje — metan. Volta ga je ujel in izdelal s pomočjo tega plina električno pištolo. Iznašel je tudi endiometer, ki se rabi še dandanes za merjenje kisika v zraku.

Na povratku s potovanja, ki ga je vodilo preko Francije, Nizozemske, Nemčije in Švice, je organiziral gojitev krompirja v Zgornji Italiji. Odtod je prišel krompir tudi na Goriško in k nam.

Voltove iznajdbe: kondenzator (glej sliko št. 1), ki omogoča tudi merjenje neznatnih električnih množin, elektrofor in fizikalna opazovanja so kaj hitro zaslovela po svetu. Po l. 1793 je začel Volta poizkuse na podlagi materiala, ki ga je zapustil njegov rojak Galvani. Dolga leta se je bil boj z uma svetlim mečem o vprašanju, kako naj si tolmačimo električne pojave pri Galvanijevih poizkusih. Slednjič je Volta sestavil svoj slehernemu srednješolcu znani steber, ki nam ga kaže slika št. 2. Ta steber je v očeh današnjega človeka podoben igrači, ali na začetku mogočne in znagoslavne poti k osvojitvi in izrabi električne sile je bil zelo pomemben. Voltov steber je predhodnik vseh baterij, akumulatorjev in sploh vse galvanske elektrike.

Naša tretja slika kaže preprost aparat, ki je bil izhodišče k Voltovemu stebru: dve ploščici iz bakra (Cu) in cinka (Zn) oklepata košček klobučevine, ki je namočena v žvepleno kislino: prvi galvanski člen. Četudi je preslab, da bi lahko izrabljali njegovo moč, daje združen v stebru dokaj močan tok. Na bakru se nabira pozitivna, na cinku negativna elektrika.

Slika št. 3

Volta je bil deležen za življenja raznih časti, po smrti pa nesmrtni slave. Umrl je leta 1827 v svojem rodnem mestu Comu. Ta veliki duh, ki je utrl človeštvu pota k čudežni elektriciteti, ki nam daje sedaj luč in goni neštete stroje po tovarnah, zasluži, da

stoletnica njegove smrti ne gre neopažena mimo nas.

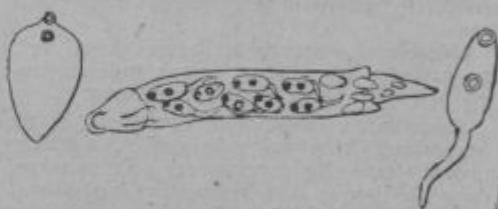
○ ○ ○

Metljavost.

V zadnjem času čitamo pogostoma o ogromni škodi, ki jo povzroča ta bolezen našemu živinorejcu v onih krajih, ki so jih bile poplavlile zadnje povodnji. Posebno Prekmurje je težko prizadeto. Kakšna je ta bolezen? V kakši zvezi je s povodnjo?

Povzročitelji so mali črvi, s katerimi se na paši živina okuži. Najbolj znan je ovčji metljaj (glej spodnjo sliko) 2 in pol cm dolgi črvi žive v jetrih ovac in goved, včasih tudi v človeku, v velikih množinah (navadno v žolčevodu in v žolčniku). Posledice se pokažejo po 1 in pol do 2 mesecih po infekciji: vnetju žolčevoda in jeter, sledi slabokrvnost, žival hujša, nima teka in izgublja volno. Če žival ne pogine že zdaj, se pridruži vsemu še vodenica. Voda se zbira na prsih in vratu; pri živalih, ki se pasejo, se premakne proti glavi. Končno žival pogine.

Kako se nalezeta ovca ali govedo teh metljajev? Odgovor je zelo zamotan, ker moramo zasledovati ves razvoj teh črvov. Zrela, dorasla žival so oni metljaji, ki jih ima ovca v jetrih. Ti so dvospolniki, t. j. vsa-

Ovčji metljaj:
(jajce, črv, ličinka).

ka žival je samec in samica hkratu, in zležejo nebroj malih jajčec, ki gredo po žolčevodu v črevo in z blatom na prosto. Če pridejo v vodo, se iz njih izleže mikroskopična ličinka, ki s svojimi dlačicami plove po vodi in se zarije v vodnega polža. Tu se razraza v brezoblično »sporocisto«. V tej sporocisti nastajajo mali črvički, tako zvane »redije«, v velikem številu. Razmnoževanje še ni zaključeno: v vsaki rediji lahko nastane zopet množica redij in v njih — ali pa že v prvih redijah — nastane zopet večje število »cerkarij«, črvičkov, ki so onemu metljaju v jetrah že precej podobni. Te cerkarije se z repkom živahno gibljejo in prerijejo na prosto, t. j. v vodo. Tu obstanejo na rastlinskih bilkah in izločijo trd oklep, v katerem ostanejo žive tudi potem, ko voda upade. Živina, ki se pase po prej poplavljenih krajih, popase seveda tudi one bilke, na katerih lepijo zadlane cerkarije, in se inficira z njimi. V želodčnem soku se raztopi ovoj cerkarije, cerkarija se prerije v jetra in se tu izpremeni v zrelo obliko, v 2 in pol cm veliki ovčji metljaj.

Ves razvojni krog je tedaj ta-le Metljaj — jajce — ličinka — sporocista — redija (— redija) — cerkarija — metljaj. Ker se razvije ličinka samo v vodi in živi sporocista z redijami in cerkarijami samo v vodnem polžu (*Limnaea truncatula*), je takoj jasen učinek minulih povodnji: ozemlje, na katerem je mogoče ves cikel razvoja teh metljajev, so povodnji ogromno povečale. Žal zadošča najmanjši jarek i tej vrsti Limnej i razvojnimi stopnjami metljaja.

○ ○ ○

Vprašanje, kaj so bakterije, v novi luči.

V marčevi številki »Kosmos« beremo poročilo o izsledkih francoskega fiziologa prof. I. Tissota, ki bi ulegli postaviti na glavo vse dosedanje nazore o nalezljivih boleznih, če bi se Tissotove trditve potrdile. Francoski učenjak trdi, da bakterije, ki povzročajo razne bolezni, ne prihajajo od zunaj v človeški organizem, marveč so enake konstitucije kot bakterije, ki so doma v slednjem živalskem in tudi rastlinskem organizmu kot njegov sestavni element. Tissot se je bavil dolga leta s proučevanjem bakterij in raziskovanjem njihove nature in odnosov nasproti organizmu. Njegovo obsežno delo je podprto z 2650 mikrofotografičnimi posnetki, kar ga odlikuje največja znanstvena resnost.

»Kosmos« pristavlja tej novici, ki ni važna samo za zdravilstvo, ampak tudi za drugo prirodne vede, sledeči komentar:

Priznavamo, da se nam zde misli, ki jih je postavil francoski raziskovalec, nekoliko preveč drzne. Na drugi strani pa smatramo, da se življensko delo priznanega raziskovalca ne sme zamolčati, četudi je naperjeno proti našemu lastnemu prepričanju. V prirodnih vedah smo doživeli že ponovno preobrate čvrsto vkoreninjenih nazorov, pa zakaj nas ne bi čakal tak preobrat tudi v tem vprašanju? Medicinska znanost ima zdaj nalogo, da te nazore pobije ali prizna. Naj na tem mestu omenimo samo to, kaj misli Tissot o nastanku bolezni. Na to vprašanje odgovarja učenjak z eksperimentalnimi dokazi, da se pri tvorbi živalskih (in rastlinskih) organizmov udeležene glivice lahko spontano izpremene pod vplivom neugodnih činiteljev, kakor so n. pr. odprte rane, prehlad in podobno, v kulturo bakterij.

Nadaljnji poizkusi so dognali, da je *Bacterium coli* le bacilasta oblika »domače« glivice. Cela vrsta človeških bolezni, in sicer vse, pri katerih se označuje kot povzročitelj *Bacterium coli*, so v resnici avtogene, to se pravi: nastajajo v notranjosti in se torej ne занesajo od zunaj. Potem takem bi bil tudi rak avtogenega značaja. Človeške glivice dobe — dokazuje Tissot — neko anormalno obliko, ki se ne pokori več razvojnemu zakonu tkanja, temveč se razvija po svoje in tvori bakterične elemente, ki, prav tako kot prvotna glivica, vsebujejo rakov, strup.

Le-ta se razdeli med ganglije in lahko na mestih, ki niso preveč oddaljena od prvotnega izhodišča, izzove proces, ki označuje bolezen raka. Po Tissotu obstoji tedaj zgolj en rakov strup. V dokaz je učenjak izpremenil anatomske osnovne elemente nekega pri porodu umrlega otroka v karakteristične elemente raka.

Tissot opozarja tudi na to, da obstoji vsaka bolezen iz dveh faz: prva je akutna, bakteričnega značaja, druga pa je kronična, ker se razvijejo nekatere glivične niti. Tak razvoj opazimo pri nekaterih zastaranih boleznih, n. pr. pri pozni paralizi, jetrnih motnjah itd. Kronična faza je pri vseh boleznih dolga.

Zaščitno cepljenje je mogoče samo tako, da se povzroči druga, kronična bolezenska doba, zakaj dolgo šele po cepljenju se dá — po Tissotu — izolirati dokončno razvita glivica, ki je bolezen povzročila.

Seveda bo tudi tu pokazala šele bližnja, če ne morda daljna bodočnost, ali so izsledki Pasteurja, Kocha in drugih pokazali za vse večne čase edino mogočo pot, ali pa je našel šele Tissot pravo pot k odkritju povzročiteljev raznih bolezni.

○ ○ ○

Aparat, ki spozna lažnika.

Resnica se da težko dognati. Človek je zelo zvito in prekanjeno bitje, ki umeje izvrstno igrati vlogo, ki mu iz kakršnihkoli razlogov prija ali koristi. Lažnivec preide laž v meso in kri in ti klobasari dolge laži, ki se ti zde čista resnica. Kolikokrat nasedejo pošteni, a preveč zaupljivi ljudje lažniku, misleč, da imajo pred sabo najbolj resničoljubnega pravičnika. Koliko sodb in obsodb pred sodiščem in drugod je krivičnih ali nepravilnih, ker sodnik ni mogel razločiti resnice od laži in ga je lahko prekanjen lažnik prevaril.

Ze dolgo so si ljudje, ki imajo posebno opraviti z lažnivci, zaželeli aparata, ki bi človeku tako rekoč pogledal v dušo, kamor ne more često prodreti niti najbolj vešče oko. Ta želja se bo v doglednem času izpolnila. Ze stojimo na pragu dobe, ki bo stala v znamenju absolutne resničnosti. Tehnika bo slavila tudi na tem najfinejšem področju nesluteno zmago.

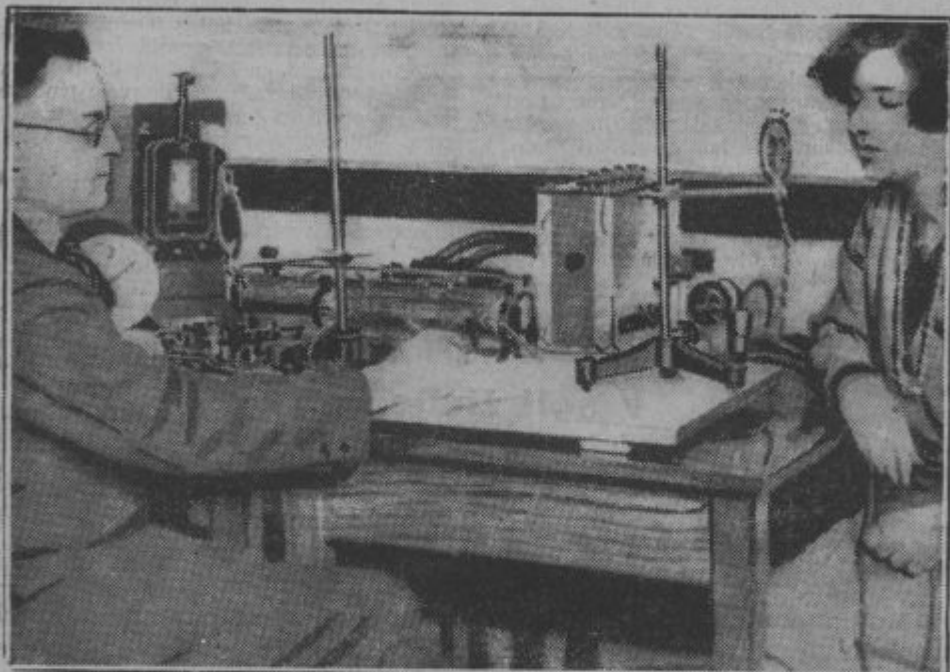
Profesor psihologije na newyorškem vseučilišču dr. A. P. Link je nedavno pokazal strokovnjakom svoj izum, neke vrste električen stesekop, ki natančno zaznava zvoke srčnega utripa. S tem duševnim galvanografom se bo lahko po srčnem utripanju presodilo, ali dotična oseba govori resnico ali ne. Storili so se že številni poizkusi, ki so dognali, da je aparat dokaj zanesljiv. Potrdilo se je, da se pri laži vedno pojavijo drugačni toni srčnega utripanja kakor pri resnici.

To pa ni edini način, da se z mehaničnim pripomočkom dožene resničnost. Benussi je iznašel poseben pneumograf, t. j. aparat, ki je v zvezi s pljučami in dihanjem, ter je s

tem aparatom razločil med sodnimi pričami lažnike in resnicoljubne. Dognal je sledeče: Pri človeku, ki govori resnico, je povprečno razmerje med vdihavanjem in izdihavanjem manjše kot sicer, pri laži pa večje. Ko lažnik v izjemnem položaju laže, zaide v neko napetost, ki se olajša med lažnjivim govorom in zapuša za seboj razdraženost. Silno občutljiv aparat meri vso to menjavo duševnega stanja, kakor meri in beleži daleko manj občutljivi tlakomer izpremembe atmosferskega stanja. Poizkuse s pneumografom so

preiskali in potrdili mnogi priznani učenjaki, med njimi tudi strokovnjak v kazenskem pravu dr. Seelig. Ni verjetno, da bodo pneumografi že v doglednem času upeljani v sodno prakso.

Seveda so to le začetki, ki še vedno ne morejo dognati absolutne resničnosti. Nadejati se je, da se bodo izumi te vrste vedno bolj izpopolnjevali, s čimer bo njih praktična vrednost in uporabnost rastla v strah vsem, ki hočejo z lažjo in prevaro zatajiti resnico, »hčerko božjo«.

S posebnim aparatom se merijo srčni utripi, da se spozna, ali govori oseba resnico.

Zgodovina pisalnega stroja.

Kdo ne pozna pisalnega stroja? Še pred vojno so v vseh državnih in zasebnih uradih škripala peresa, le pri večjih podjetjih in važnejših oblastvih si slišal klepetati pisalni stroj. V vojnih letih se je ta pripomoček silno razširil in po vojni tudi pri nas tako udomačil, da je malo količkaj boljših podjetij in uradov, ki ga ne bi imeli. V zapadnih deželah je pisalni stroj samo ob sebi umeven predmet, kakor n. pr. ura. Kakor nihče ne razmišlja nad uro, o nje izvoru in mehanizmu, tako tudi zgodovine pisalnega stroja skoraj nihče ne pozna.

Celo trije izumitelji in konstrukterji prvega uporabljivega pisalnega stroja Karlos Glidden, tiskar Samuel W. Soule in Christopher Lotham Sholes — piše Frank Ingham — se niso zavedali pomena, ki ga utegne imeti iznajdba za civilizirano človeštvo. Izmed omē-

njenih treh mož je dal Glidden vzpodbuzo, medtem ko je bil pravi izumitelj Sholes. Tej trojici se je pridružil mehanik Schwalbach, ki je izdelal po izumiteljevih navodilih prvi mehanizem. V jeseni l. 1867. je bil dovršen prvi model, ki je očitoval še razne pomanjkljivosti in bil izdelan zelo sirovo, kakor je že navada pri prvih izumih. Izumitelji so napisali z njim več pisem; eno izmed teh so poslali Jamesu, Densmoreju, ki je bil tiskar po poklicu in ga je izum takoj zainteresiral. Ogledal si je stroj in opazil nekatere vrzeli. L. 1868. je vstopil na Souléjevo mesto v skromno družbo, ki si je zastavila nalogo, da ta izum upelje in vnovči. Idealist Sholes in Densmore, mož dejanj, sta se lepo izpopolnjevala; časnika Chlephane in Weller pa sta zastavila pero, da izum popularizirata. Ko so bila tla pripravljena, se je kmalu našla tudi trdka, ki je prevzela izdelovanje na veliko. Dne 1. marca 1873. je bila skle-

njena pogodba med izumitelji in tvrđko Remington v Mohawktalu (Ilion Gorge). V jeseni istega leta jih je bilo že dokaj na trgu. Izprva so imeli ljudje predsodke, kakor jih imajo nasproti slehernemu izumu, počasi pa se je pisalni stroj uvažal in s prakso vred izpopolnjeval.

Danes je pisalni stroj zelo izpopolnjen, gladko delujoča naprava. Izdelujejo ga po različnih modelih in v razni velikosti. Obstoji stremiljenje po pisalnem stroju, ki bi izvrševal mimo pisarniških del tudi računska dela in knjigovodstvo. Računski stroji so že dolgo na trgu in se vedno bolj izpopolnjujejo, tako da smo prav blizu pisalnemu stroju z avtomatičnim knjigovodstvom.

Vzporedno s tem gre smer izpopolnjevanja k majhnemu, lahkemu stroju, ki ga lahko vzameš na potovanje. Taki stroji, imenovani »portable«, so se že dokaj razširili, vendar pa skušajo tovarne še bolj zmanjšati težo. Druga smer teži k smotru, ki ni nič manj važen: doseči skuša, da bi tekli pisalni stroji brez vsakršnega glasu. Znano je, da klepetanje tipk zelo moti duševno delo pri stroju ter nima dobrega vpliva niti na telo člove-

ka, ki mora veliko tipkati. Tudi ta smoter je v glavnem dosežen: stroji te vrste so že na trgu.

Nadaljni napredek je iznajdba pisalnega stroja, ki deluje z elektriko. Na takem stroju se strojepiska kaj malo utruja, saj zadostuje lahen dotik tipke, da se aparat zgane. Z električnim mehanizmom se lahko izvrši dvakrat toliko dela kot prej, napor pa je znatno manjši.

Ce smo že pri zgodovini pisalnega stroja, ne smemo pozabiti revnega tesarja Petra Mitterhoferja iz Pertschins pri Meranu, ki je izumel l. 1867. poseben tip pisalnega stroja, ne da bi vedel, da je bil medtem v Ameriki izdelan prvi, znatno boljši model. Kakor pri telefonu in nekaterih drugih izumih, se je tudi tu pokazal čuden pojav, da se je več izumiteljev na raznih koncih sveta trudilo za enak smoter, ne da bi vedeli drug za drugega. Mitterhoferjev izum je milostno kupil avstrijski cesar, vendar pa na trg ni prišel, ker so ga prehiteli ameriški stroji. Njegov izumitelj je umrl reven in pozabljen v svoji južnotirolski vasi.

O. S. Marden:

V šoli življenja. Čudežna moč značajnosti.

»Bojim se, draga Otilija, da bo letos najina njiva neposejana,« je dejal svoji ženi Quintius Cincinatus, ko so ga poslanci rimskega senata poklicali z doma, da prevzame konzulsko službo v času, ko je domovini pretila nevarnost. Vrnil je državi mir in zaupanje, organiziral vojsko, porazil močnega sovražnika, nato pa je — ko se je bil odpovedal svojemu deležu na bogatem plenu — odložil diktatorsko čast, ki jo je izvrševal zgolj 14 dni in se zopet oprijel kmetijskega gospodarstva s takim mirom, kakor da ga ne bi zapustil niti za en dan.

Dne 2. oktobra 1792. je vdrla pariška družina v prenapolnjene ječe. Aristokrate in duhovščino je žela giljotina kakor klasje; sredi tega divjega pohlepa po krvi in maščevanju pa je opazil eden izmed revolucionarjev abéeja Sicarda, ki je preživel svoje plemenito življenje v poučevanju gluhomanih.

»Obvarujte temu blagemu državljanu življenje,« je zavpil Mounot, ki je poznal abéeja samo po videzu in po dobrem glasu. »To je oče gluhomanih, eden najplemenitejših mož našega časa.« In morilci so jeli abéeja poljubljati in so ga hoteli na rokah zanesti v nje-

govo stanovanje. Tudi v najhujši burji človeških strasti se je pokazala moč značaja kot najvišja moč.

Značaj je kakor kapital, ki ga vložiš v trgovino; več ko ga človek ima, tem lažje si ga več pridobi. Kakor čisla človek svoj značaj, takšen je!

Sira Filipa Sidneva, ki je bil smrtno ranjen v bitki pri Zuthenu, je mučila žeja. Prinesli so mu vodo, toda ranjeni vojak, ki je ležal na slamnici tik njega, je zrl na bokal s tako hrepenečim pogledom, da je Sidney odredil, naj se da voda temu vojaku, rekoč: »Le pokrepi se; tebi je bolj potrebna nego meni.«

Sidney je umrl, a že ta njegova smrt bi ga lahko storila slavnega, tudi če bi se pozabilo, kaj je storil za kralja.

Recite, kar hočete: ali v človeku, ki daje svoj čas, svojo moč, svoje življenje — kadar je treba — za koga drugega — najsi bo kdorkoli — je daleko več krščanstva nego v asketu, ki se posti, kesa ali se zapre v samostan.

Vsaka dežela ima može in žene, ki pridobe človeka zase, preden izpregovore besedo; taki ljudje imajo na svo-

jo okolico neprecenljiv vpliv. Vsi se čudijo, kakšna skrivnost je moč, ki jo imajo v sebi. Ali ljudem je že prirojeno, da verjamejo le značajnim možem in gredo zaupljivo za njimi. Celo morilec dobi spoštovanje pred pravičnostjo in sodnikom, ki mu je prebral smrtno obsodbo; zakaj v zločincu se oglasi neki notranji glas in mu pravi, da služi sodnik edinole pravičnosti. Nikdar ni imel Cezar takega vpliva na ljudi kakor tistega dne, ko je ležal ves preboden na marmornatem podu senatorske dvorane in je bila slednja njegova smrtonosna rana kakor odprta usta, ki so ga branila na ves glas.

O Sheridanu so trdili, da bi bil lahko s svojimi načeli obvladal ves svet. Kako malo se danes mlad človek zaveda, da njegovi uspehi v življenju ne zavise od tega, kar ve in zna, marveč od tega, kar je. Ne zmožnost, marveč značajnost je privedla Washingtona in Lincolna na predsedniško mesto ameriških Zedinjenih držav.

Med kandidati, ki so se ponujali volilcem, je bil tudi Webster; iz častihlepja je zatajil svoje prejšnje prepričanje. Ko je neki farmer izvedel, da Webster ni bil izvoljen, je vzkliknil: »Jug nikdar ne plačuje svojim sužnjem.« To se pravi: Webster, ki se je vdinjal na slepo novi stranki in postal njen suženj, je radi svoje neznačajnosti propadel v južnem delu države, kjer je kandidiral.

Kaj je, zapravo manjkalo Webstru? Tiste nesmrtnosti udanosti najvišjemu idealu ni imel, ki jo občudujemo na velikih možeh. Najbolj spoštujemo pri močnem možu to, da je vkoreninjen globoko v zemljo, da njegov značaj vztraja kakor hrast na svojem mestu, četudi tulijo okoli njega viharji in se vse drugo maje ali podira.

Košutu so obljubili Turki popolno varnost, če prestopi v mohamedansko vero. Košut je odvrnil: »Nikdar se nisem obotavljal, če mi je bilo voliti med smrtjo in sramoto. Četudi ne zapustim svoji deci premoženja, je to še vedno boljše nego onečašчено ime. Pripravljen sem na smrt.« Ob drugi priliki je dejal: »Čeprav so mi roke prazne, so čiste!« Ko je angleški Petrarca sir Filip Sidney pristopil k mizi sodnega predsednika, da bi položil običajno prisego kot priča, so mu rekli, da sodišče tolikanj zaupa njegovi resnicoljubnosti, da zadostuje njegova beseda.

Hugu Milleru so ponudili službo blagajnika v veliki banki. Mož jo je zavrnil, češ, da se ne spozna zadosti v denarnih kupčijah in tudi jamščine ne more položiti. Predsednik banke Mr. Ross pa mu je odvrnil: »Ne zahtevamo jamščine. Poznamo vas in nam je vaš značaj najboljše jamstvo.«

Vittoria Colonna je pisala svojemu soprogu, ko ga je silila italijanska prinčezinja, da naj pusti na cedilu Špansko,

Raški zaliv.

Na levi v ozadju Stališe — rudniška separacija in velika skladišča premoga.
(Besedilo na str. 322—325.)

ki ji je bil prisegel zvestobo: »Spomni se svoje časti, zakaj ž njo si povišan nad kralja; samo ž njo in ne z naslovi in razkošjem si boš pridobil slavo — slavo, ki bo tvoja sreča in ponos, če jo boš lahko neomadeževano zapustil svojim potomcem.«

Ko je ležal Thoreau na smrtni postelji, ga je vprašal prijatelj-kalvinec: »Henrik, ali si se spravil z Bogom?« — »Ivan,« je zašepetal umirajoči prirodoslovec, »ne vem, da bi se bila kdaj sprla.«

★

Proučevanje knjig, godbe ali kake druge umetnosti ni samo na sebi pogoj prave značajnosti. Izkušnja nas uči, da sta knjigožer, ki pozna vse knjige, in umetnik, ki se spozna v vse umetnosti, večinoma velika slabica. Podobni smo golazni, ki jemlje naše barvo onih rastlin, ki jih požira, zato pa postanemo prej ali slej slični hrani, ki ž njo pitamo duha. Vsako naše dejanje, sleherne besede in misel se zabeleži z železnim peresom v temelje našega značaja. Strahovi priložnosti, ki smo jih sami zanemarili, sil, ki smo jih vedé potratili v nemar, časa, ki smo ga zapravljali tjavendan, se bodo večno prikazovali in naš karali. Dobro misli rodé samó dobro, slabe samó zlo. Kaj zato, če so skrite in zvite, če so ostale v temi: prej ali slej bodo prišle na dan bodisi v naših dejanjih, bodisi v potezih našega obraza. Maliki, ki jih obožujemo v srcu, nam zro iz oči, pojavljajo se v naših navadah in se očitujejo izkušenemu opazovalcu tedaj, ko mislimo, da ne ve nihče za nje. Naše ljubezni in sovraštva, naši boji, naše zmage, naši porazi, naše slabosti, težnje in hrepenenja, naše poštenje in nepoštenje — vse to ostavlja neizbrisljive podpise na oknih naše duše in jih lahko razbere ves svet.

Črna srca mečejo na lice črne sence, ki jih ne moremo odpraviti, tudi če bi se tolikanj trudili. Kakor panorama se razvija pred nami na obrazih ljudi, ki so potratili svoje življenje v slabem in nedostojnem. Kako pa žari obraz ljudem, ki so premagali vabljive skušnjave in zastavili svoje najboljšie moči za blaginjo svojcev in svojega naroda.

Ni niti treba, da bi nas kdo predstavil kakemu po pravici slovečemu možu; dovolj je, da ga pogledamo in že ga občutimo. Če srečaš premražen na ulici čilega moža, ki veselo dviga glavo in nastavlja obraz ledenemu vetru, se ti zdi, da je živo srebro v toplomeru poskočilo za več stopinji kviku.

Naš nastop, naše vedenje, naši običaji zgovorno pripovedujejo zgodovino našega življenja, in sicer tudi tedaj, ko molčimo. Vsak človek, nai si je živel v tej ali oni dobi, je prispeval s čemerkoli k temu, da sem jaz tak, kakršen sem; dleto slehernega člana človeške družbe je udarilo na marmor mojega življenja in imelo vpliv na mojo usodo.

Resnično velik mož je oni, ki me je otel iz jetništva moje okolice, ki mi je razvezal jezik. Velik mož je optična leča mojim preslabim očem: skozi nje ga vidim svet in življenje v lepši luči, obzorje se mi razširi, moja sposobnost dobi razmah. Vse moje bitie vzdrhti pod magnetičnimi toki drugih duš.

Gnev vodi gnev, zavist nič drugega kot zavist.

Verjemite Stevensenu, ki pravi, da ima človek v sebi zalogo neomejenih možnosti. Srečen oni, ki postane Kolumb svoje lastne duše.

Luther je dejal, da blaginja dežele ne zavisí od obilja njenih dohodkov, niti od utrjenosti njenih trdnjav. Še manj od lepote javnih palač. Blaginja naroda in njegove dežele se naslanja na število njenih izobraženih občanov in učenih mož, na njihovo kulturo in značajnost. Samo v tej smeri moramo iskati narodov blagor in napredek ter njegovo resnično in poglavitno moč.

Največji slap na zemlji ni Niagara, temveč slap Kaletaner v angleški Guayani. 250 m široka reka pada z višine 120 m. Vodna sila je za milijon konjskih moči večja od niagarske.

Nadaljevanje francoskega tečaja je v današnji številki iz tehničnih razlogov izostalo.